

ÉRIC VUILLARD

Ordinea de zi

PREMIUL GONCOURT 2017

ÉRIC VUILLARD

Ordinea de zi

Traducere din limba franceză
MONA APA

LITERA

Bucureşti
2018

Éric Vuillard, născut în 1968 la Lyon, este un scriitor şi cineast francez. A regizat două filme, *L'homme qui marche* şi *Mateo Falcone.* Este autorul romanului *Conquistadors* (2009), recompensat cu Grand prix littéraire du Web – menţiunea specială a juriului 2009 şi cu premiul Ignatius J. Reilly 2010. A primit premiul Franz-Hessel 2012 şi premiul Valery-Larbaud 2013 pentru volumele *La bataille d'Occident* (2012) şi *Cengo* (2012) şi, de asemenea, premiul Joseph- Kessel 2015 pentru *Tristesse de la terre* (2014) şi premiul Alexandre Viallate pentru *14 juillet* (2014). Cea mai nouă carte a sa, *Ordinea de zi* (*L'ordre du jour*, 2017), a fost recompensată cu premiul Goncourt 2017.

pentru Laurent Évrard

O REUNIUNE SECRETĂ

Soarele este un astru rece. Inima lui – nişte spini de gheaţă. Lumina lui – necruţătoare. În februarie, copacii mor, şi râul încremeneşte, ca şi cum sursa lui n-ar mai vărsa apă, iar marea n-ar mai putea s-o înghită. Timpul stă în loc. Dimineaţa, niciun zgomot, niciun tril, nimic. Apoi, un automobil, şi încă unul, şi deodată, paşi, siluete nevăzute. Gongul a bătut de trei ori, însă cortina nu s-a ridicat.

Suntem într-o zi de luni. Iar oraşul freamătă în spatele vălului său de ceaţă. Ca în toate celelalte zile, oamenii se duc la muncă, iau tramvaiul, autobuzul, se strecoară la metrou, apoi ies din nou în frigul năprasnic. Însă anul acela, data de 20 februarie nu era una obişnuită. Și totuşi, cei mai mulţi își petrecură dimineaţa trudind, cufundaţi în marea minciună cuviincioasă a muncii, cu gesturile acelea mărunte în care se concentrează un adevăr tacit, convenabil, și unde întreaga epopee a existenţei noastre se rezumă la o pantomimă silitoare. Astfel se scurgea ziua, liniştită, normală. Şi în timp ce fiecare făcea naveta între casă și uzină, între piaţă și curtea micuţă unde se atârnau rufele la uscat, apoi, seara, între birou şi crâşmă, pentru a se întoarce într-un final acasă, în timpul acesta, departe de munca decentă, departe de viaţa de familie, pe malul râului Spree, nişte domni coborau din maşini în faţa unui palat. Portierele le fură deschise servil, iar domnii coborâră din berlinele mari, negre, şi defilară unul după altul pe sub coloanele masive din gresie.

Erau douăzeci şi patru, lângă copacii uscaţi de pe malul râului, douăzeci şi patru de paltoane negre, maronii sau de culoarea coniacului, douăzeci şi patru de perechi de umeri vătuiți, douăzeci şi patru de costume *trois-pièces* şi acelaşi număr de pantaloni cu pense şi tiv lat. Umbrele intrară în spaţiosul vestibul al palatului care-l găzduia pe preşedintele Adunării Naţionale; curând însă, nu aveau să mai existe nici Adunarea Naţională, nici preşedintele şi, peste câţiva ani, nu avea să mai existe nici măcar sediul Parlamentului, ci doar un morman de ruine fumegânde.

Deocamdată, douăzeci şi patru de pălării de fetru sunt scoase, descoperind douăzeci şi patru de capete pleşuve sau încoronate de păr alb. Bărbaţii îşi strâng mâinile cu demnitate, înainte de a-și face intrarea în scenă. Venerabilii patricieni sunt acolo, în vestibulul spaţios; schimbă remarci şugubeţe, respectabile; parcă am asista la începutul un pic cam afectat al unui garden-party.

Cele douăzeci şi patru de siluete trecură conştiincios de un prim şir de trepte, apoi urcară pas cu pas scara principală, oprindu-se din când

în când, ca să nu-şi obosească inimile bătrâne, şi, încleştându-şi mâinile pe bara din cupru, îşi continuară ascensiunea, cu ochii pe jumătate închişi, fără să admire nici balustrada elegantă, nici boltele, ca şi cum ar fi păşit pe un covor invizibil de frunze moarte. Fură îndrumaţi spre antreul îngust, apoi la dreapta şi, de acolo, după câţiva paşi pe pardoseala în tablă de şah, urcară cele treizeci de trepte care duceau la al doilea etaj. Nu ştiu cine se afla în fruntea grupului, şi în fond nici nu contează, întrucât cei douăzeci şi patru trebuie să fi făcut cu toţii acelaşi lucru, să fi urmat acelaşi drum, s-o fi luat la dreapta, înconjurând casa scării şi, într-un final, la stânga, pentru a pătrunde, pe uşile batante larg deschise, în salon.

Literatura permite orice, aşa se spune. Aş putea, aşadar, să-i fac să se învârtă la nesfârşit pe scările lui Penrose{1}, iar ei n-ar mai putea nici să urce, nici să coboare, le-ar face pe amândouă la nesfârşit, în acelaşi timp. Şi, de fapt, cam acesta este efectul pe care ni-l produc cărţile. Timpul cuvintelor, compact sau lichid, impenetrabil sau stufos, dens, extins, granulos, încremeneşte mişcarea, siderează. Personajele noastre sunt pentru totdeauna în interiorul palatului, ca într-un castel vrăjit. Iată-i încă de la intrare străfulgeraţi, împietriţi, îngheţaţi. Uşile sunt în acelaşi timp deschise şi închise, impostele vechi sunt smulse, distruse sau revopsite. Casa scării străluceşte, dar e pustie, lustrul scânteiază, dar e mort. Suntem totodată pretutindeni în timp. Astfel, Albert Vögler urcă scările până la primul palier şi, ajuns acolo, îşi duse mâna la gulerul fals, asudat, chiar plin de broboane de sudoare, simţind o uşoara ameţeală. Sub lustra veneţiană aurită care luminează treptele, îşi netezeşte vesta, desface un nasture, trage în jos de gulerul fals. Poate că Gustav Krupp se opri şi el pe palier şi-i adresă nişte cuvinte de compasiune lui Albert, o mică apoftegmă despre bătrâneţe, scurtă, în semn de solidaritate. Gustav îşi reluă apoi drumul, iar Albert mai rămase preţ de câteva clipe, singur sub lustră, un uriaş bulb aurit având în mijloc o sferă enormă de lumină.

În cele din urmă, intrară în micul salon. Wolf-Dietrich, secretarul particular al lui Carl von Siemens, poposi pentru un moment în dreptul uşii din sticlă, lăsându-şi privirea să zăbovească asupra stratului subţire de promoroacă ce acoperea balconul. El evadează, preţ de o clipă, din mijlocul maşinaţiunilor lumii, hoinărind printre fulgii pufoşi de zăpadă. Şi în vreme ce toţi ceilalţi pălăvrăgesc şi trag din trabucurile Montecristo, sporovăind despre nuanţa crem sau maronie a capei, preferând care savoarea fină, care gustul condimentat, cu toţii adepţi ai diametrelor enorme, cât un os de berbecuţ, în timp ce-şi pipăie cu un aer distrat inelele din aur fin, el, Wolf-Dietrich, visează în dreptul ferestrei, se strecoară printre crengile goale şi pluteşte către Spree.

La câţiva paşi, admirând figurinele delicate din ipsos care

împodobesc tavanul, Wilhelm von Opel îşi ridică şi apoi îşi coboară ochelarii rotunzi şi groşi. Unul dintre acei indivizi ale căror familii s-au avântat spre noi din negura timpului, începând cu micul proprietar de pământuri din parohia Braubach şi avansând din rang în rang graţie micilor proprietăţi funciare, robelor şi fasciilor, mai întâi ca magistraţi, apoi ca primari, până în clipa în care Adam – ieşit din măruntaiele indescifrabile ale mamei sale, deprinzând apoi toate tainele lăcătuşeriei – a conceput o minunată maşină de cusut care a reprezentat începutul veritabil al gloriei lor. El însă n-a inventat propriu-zis nimic. S-a angajat la un fabricant, a observat procesul fără să iasă neapărat în evidenţă, apoi a mai îmbunătăţit modelele pe ici, pe colo. S-a însurat cu Sophie Scheller, care i-a adus o zestre considerabilă, şi şi-a botezat prima maşină de cusut după soţia sa. De atunci, producţia a tot sporit. A mai fost nevoie de câţiva ani pentru ca maşina de cusut să intre în folosinţa curentă, să se înscrie pe curba temporală şi să fie adoptată ca un lucru firesc. Adevăraţii săi inventatori sosiseră prea devreme. Odată asigurat succesul maşinilor sale de cusut, Adam Opel s-a apucat de velocipede. Dar, într-o noapte, un glas straniu s-a furişat pe uşa întredeschisă; lui Adam, însăşi inima din piept i-a părut dintr-odată rece, atât de rece. Acum nu mai era vorba despre inventatorii maşinii de cusut care-i solicitau redevenţe, nici despre muncitorii care îşi reclamau partea lor de beneficii, era Dumnezeu însuși care-i revendica sufletul; trebuia să-l cedeze.

Însă întreprinderile nu mor precum oamenii. Sunt entităţi mistice care nu pier niciodată. Marca Opel a continuat să vândă biciclete, apoi automobile. La moartea fondatorului său, firma însuma deja o mie cinci sute de angajaţi. Şi a continuat să crească. O întreprindere e ca un om căruia tot sângele i se urcă la cap. Se spune că aceea este o persoană morală{2}. Vieţile acestor oameni durează mult mai mult decât ale noastre. Aşadar, în aceasta zi de 20 februarie, în care Wilhelm meditează în micul salon al palatului constituind reşedinţa preşedintelui Reichstagului, compania Opel e deja o bătrână doamnă. Astăzi, ea nu mai este altceva decât un imperiu în interiorul unui imperiu şi nu mai are decât o legătură foarte îndepărtată cu maşinile de cusut ale bătrânului Adam. Iar dacă este o bătrână doamnă foarte bogată, compania Opel este totodată atât de bătrână, încât nici n-o mai remarcăm, face deja parte din peisaj. În momentul de faţă, compania Opel este mai bătrână decât numeroase state, mai bătrână decât Libanul, mai bătrână decât însăși Germania, mai bătrână decât majoritatea statelor africane, mai bătrână decât Bhutanul, unde zeii s-au dus totuşi să se piardă printre nori.

MĂŞTILE

Am putea astfel să ne apropiem, rând pe rând, de fiecare din cei douăzeci şi patru de domni care intră în palat, să le atingem uşor gulerele evazate, nodurile lejere ale cravatelor, să ne pierdem pentru o clipă în freamătul mustăţilor lor, să ne lăsăm hipnotizaţi de imprimeurile vărgate ale vestoanelor, să plonjăm în ochii lor trişti, şi acolo, în miezul florii galbene şi înţepătoare de arnică, am găsit aceeaşi ușiță; am trage de cordonul soneriei şi ne-am întoarce din nou în timp, având dreptul la aceeaşi succesiune de manevre, de mariaje reuşite, de operaţiuni îndoielnice – povestea monotonă a faptelor lor de glorie.

În această zi de 20 februarie, Wilhelm *von* Opel, fiul lui Adam, s-a curăţat pentru totdeauna de negrul de sub unghii, a lăsat deoparte velocipedul, a uitat de maşina de cusut şi a alăturat numelui său o particulă ce rezumă întreaga saga a familiei. De la înălţimea celor şaizeci și doi de ani ai săi, tuşeşte discret și se uită la ceas. Aruncă o privire în jur, țuguind din buze. Hjalmar Schacht s-a descurcat bine – în curând va fi numit director al Reichsbank şi ministru al Economiei. În jurul mesei s-au reunit Gustav Krupp, Albert Vögler, Günther Quandt, Friedrich Flick, Ernst Tengelmann, Fritz Springorum, August Rosterg, Ernst Brandi, Karl Büren, Günther Heubel, Georg von Schnitzler, Hugo Stinnes Jr., Eduard Schulte, Ludwig von Winterfeld, Wolf-Dietrich von Witzleben, Wolfgang Reuter, August Diehn, Erich Fickler, Hans von Loewenstein zu Loewenstein, Ludwig Grauert, Kurt Schmitt, August von Finck şi dr. Stein. Ne aflăm în paradisul industriei şi finanţelor. Acum, domnii sunt tăcuţi, liniştiţi şi cam plictisiţi de aşteptarea care durează deja de douăzeci de minute; fumul gros al trabucurilor le înţeapă ochii.

Ca într-un soi de reculegere, câteva umbre se opresc în faţa oglinzi şi-şi aranjează nodul cravatei; încep să se acomodeze cu micul salon. Undeva, într-una dintre cele patru cărţi de arhitectură ale sale, Palladio defineşte salonul în termeni destul de vagi, ca fiind o cameră de recepţie, o scenă pe care se joacă vodevilurile existenţei noastre; iar în celebra vilă Godi Malinverni, din sala Olimpului, unde zeii goi se hârjonesc printre ceea ce par a fi nişte ruine, şi din sala lui Venus, unde un copil şi un paj se furişează pe o uşă falsă, pictată, ajungi în salonul central, unde găseşti, într-un cartuş plasat deasupra intrării, sfârşitul unei rugăciuni: „Şi izbăveşte-ne de cel rău”. Dar în palatul preşedintelui Adunării Naţionale, unde avea loc mica noastră recepţie, în zadar ai fi căutat o astfel de inscripţie; nu era pe ordinea de zi.

Sub tavanul înalt, câteva minute se scurseră încet. Bărbaţii schimbau între ei zâmbete. Îşi deschideau servietele din piele. Schacht își scotea din când în când ochelarii subţiri şi se scărpina la nas, trecându-şi limba peste buze. Invitaţii stăteau cuminţi în jurul mesei, ţintuind uşa cu ochii lor mici, de crustaceu. Între două strănuturi mai şuşoteau câte ceva. Cineva desfăcuse o batistă, în tăcerea aceea se auzi fornăitul nărilor, apoi respectivul îşi reluă postura demnă, aşteptând răbdător ca întrunirea să înceapă. Iar invitaţi nu se aflau la prima întrunire, cu toţii făceau parte din consilii de administraţie sau de supraveghere, cu toţii erau membri ai vreunei asociaţii patronale. Fără a mai pune la socoteală sinistrele reuniuni de familie ale acestui patriarhat auster şi plictisitor.

Aflat pe primul rând, Gustav Krupp îşi trece mănuşă peste faţa rubicondă, tuşeşte conștiincios în batistă, îl supără o răceală. Odată cu vârsta, buzele lui subțiri încep să capete conturul dezagreabil al unei semiluni inversate. Are un aer trist și neliniştit; învârte între degete, cu un gest maşinal, un frumos inel din aur, prin ceaţa speranţelor şi calculelor sale – şi se prea poate ca, pentru el, acele cuvinte să aibă o unică semnificaţie, ca și cum între ele ar fi existat o atracție magnetică.

Brusc, uşile încep să scârţâie, la fel şi podelele; din anticameră se aud discuţii. Cele douăzeci şi patru de şopârle se ridică pe labele din spate şi-şi îndreaptă spinările. Hjalmar Schacht înghite în sec, Gustav îşi potriveşte monoclul. Din spatele uşilor batante se aud glasuri înăbuşite, apoi un foşnet. Şi, în cele din urmă, preşedintele Reichstagului intră surâzător în încăpere; este Hermann Göring. Iar acest lucru, departe de a ne produce vreo surpriză, nu este, în fond, decât un eveniment destul de banal, o rutină. În lumea afacerilor, luptele partizane sunt rare. Politicienii și industriaşii se frecventează.

Aşadar, Göring face un tur al mesei, adresându-i fiecăruia câte un cuvânt, strângându-i fiecăruia mâna, cu blândeţe. Dar preşedintele Reichstagului nu a venit doar ca să-i întâmpine, murmură câteva cuvinte de bun venit şi aminteşte apoi de alegerile ce urmează, pe data de 5 martie. Cei douăzeci şi patru de sfincşi îl ascultă cu atenţie. Campania electorală care se prefigurează este crucială, declară preşedintele Reichstagului, trebuie să se pună capăt instabilităţii regimului; activitatea economică necesită calm și fermitate.

Cei douăzeci şi patru de domni aprobă din cap cu sfinţenie. Lumânările electrice ale candelabrului clipesc, măreţul soare pictat pe tavan străluceşte și mai mult decât înainte. Iar dacă partidul nazist obţine majoritatea, adaugă Göring, timp de zece ani nu vor mai avea loc alte alegeri; ba chiar – adaugă el cu un surâs – timp de o sută de ani.

Un murmur aprobator străbătu încăperea. În aceeaşi clipă se auziră nişte zgomote de uşi, iar noul cancelar își făcu în sfârşit apariţia în salon. Cei care nu-l întâlniseră încă erau curioşi să-l vadă. Hitler era surâzător, degajat, deloc aşa cum şi l-ar fi închipuit, afabil, da, poate chiar simpatic, cu mult mai simpatic decât ar fi crezut ei. Avu pentru fiecare un cuvânt de mulţumire şi o strângere fermă de mână. Odată încheiate prezentările, fiecare își reluă locul în fotoliul său confortabil. Krupp se afla pe primul rând, scărpinându-şi cu un deget neliniştit mustaţa minusculă; chiar în spatele lui, doi directori de la IG Farben, dar şi von Finck, Quandt şi alţi câţiva se aşezară picior peste picior cu un aer pedant. Se auzi o tuse cavernoasă, iar capacul unui stilou produse un clinchet uşor. Tăcere.

Ascultau. Fondul problemei se rezuma la următoarele aspecte: trebuia să se pună odată capăt unui regim slab, să fie înlăturată ameninţarea comunistă, să fie suprimate sindicatele şi să i se permită fiecărui patron să fie un Führer în cadrul întreprinderii sale. Discursul ţinu o jumătate de oră. Când Hitler termină de vorbit, Gustav se ridică în picioare, făcu un pas în faţă şi, în numele tuturor invitaților prezenţi, îi mulţumi pentru că lămurise în cele din urmă situaţia politică. Cancelarul dădu un ocol rapid salonului înainte de a pleca. Îl felicitară, vădiră curtoazie. Bătrânii industriaşi păreau uşurați. După retragerea cancelarului, Göring luă cuvântul, reformulând pe un ton energic câteva idei, după care aminti iarăşi de alegerile din data de 5 martie. Era o ocazie unică de ieşire din impasul în care se găseau. Pentru a face campanie era însă nevoie de bani; or, partidul nazist nu mai dispunea de niciun ban, iar campania electorală se apropia. În acel moment, Hjalmar Schacht se ridică în picioare, zâmbi întregii adunări şi declamă: „Şi acum, domnilor, la casierie!”

Invitaţia, fără doar și poate cam lipsită de menajamente, nu reprezenta ceva nou pentru aceşti oameni; erau cu toții obişnuiţi cu mita şi şperţul. Corupţia este o parte ireductibilă din bugetul marilor întreprinderi, sub diferite nume, lobby, gratificaţii, finanţări pentru partide. Majoritatea invitaţilor vărsară aşadar pe loc câteva sute de mii de mărci, Gustav Krupp dărui un milion, Georg von Schnitzler, patru sute de mii, şi astfel se strânse o sumă frumuşică. Reuniunea aceasta din 20 februarie 1933, care a marcat un moment unic în istoria patronatului, un compromis inedit cu naziştii, nu reprezintă pentru alde Krupp, Opel, Siemens nimic altceva decât un episod destul de obişnuit din lumea afacerilor, o banală strângere de fonduri. Cu toţii vor supravieţui regimului şi vor finanţa pe viitor multe alte partide, în funcţie de performanţele acestora.

Însă pentru a înţelege ce înseamnă reuniunea din data de 20 februarie, pentru a pătrunde în fondul eternităţii sale, de aici înainte trebuie să le spunem pe nume acestor oameni. La finele după-amiezii

din 20 februarie 1933, acolo, în palatul preşedintelui Reichstagului, nu se aflau Günther Quandt, Wilhelm von Opel, Gustav Krupp, August von Finck; alte nume trebuie dezvăluite. Căci Günther Quandt este un criptonim, în spatele căruia se află cu totul altceva decât bonomul rotofei care va începe să-şi ciupească mustăţile, aşezat politicos la locul său de la masa de onoare. În spatele său, chiar în spatele său, se află o siluetă impozantă, umbră tutelară, la fel de rece şi de impenetrabilă ca o statuie din piatră. Da, dominând cu toată forţa, feroce, anonim, figura lui Quandt, dându-i rigiditatea unei măşti, dar a unei măşti care i se mulează pe chip mai bine decât propria-i piele, desluşim deasupra lui: Accumulatoren-Fabrik AG, viitoarea Varta, pe care o ştim prea bine, căci persoanele juridice au avatarurile lor, aşa cum zeii antici luau diverse forme şi, de-a lungul timpului, încorporau alte divinităţi.

Acesta este, aşadar, numele autentic al lui Quandt, numele de demiurg, căci el, Günther, nu-i nimic altceva decât o grămăjoară de carne și oase, la fel ca mine și ca voi, iar în urma lui, fiii şi fiicele sale vor ocupa tronul. Însă el, tronul, dăinuie, pe când grămăjoara de carne şi oase putrezeşte în pământ. Astfel, pe cei douăzeci şi patru nu-i cheamă nici Schnitzler, nici Witzleben, nici Schmitt, nici Finck, nici Rosterg, nici Heubel, după cum ne îndeamnă să credem registrul populaţiei. Pe ei îi cheamă BASF, Bayer, Agfa, Opel, IG Farben, Siemens, Allianz, Telefunken. Sub aceste nume îi cunoaştem. Îi cunoaştem chiar foarte bine. Ei sunt printre noi, în mijlocul nostru. Ei sunt automobilele noastre, maşinile noastre de spălat rufe, produsele noastre de divertisment, deşteptătoarele noastre, asigurările noastre imobiliare, bateriile ceasurilor noastre de mână. Ei sunt acolo, pretutindeni, sub nenumărate forme. Cotidianul nostru le aparţine. Ei au grijă de noi, ne îmbracă, ne luminează, ne transportă pe drumurile lumii, ne leagănă. Şi cei douăzeci şi patru de bonomi prezenţi în palatul preşedintelui Reichstagului, în acea zi de 20 februarie, nu sunt altceva decât mandatarii lor, clerul marii industrii; ei sunt preoţii lui Ptah. Iar ei stau acolo, impasibili, ca douăzeci şi patru de maşini de calcul, la porție Infernului.

O VIZITĂ DE CURTOAZIE

O predispoziţie obscură ne-a aruncat în braţele inamicului, pasivi şi cuprinşi de teamă. De atunci, cărţile noastre de istorie întorc pe toate părţile înspăimântătorul eveniment, în cadrul căruia iuţeala de fulger şi raţiunea s-ar fi pus de acord. Aşadar, odată convertit înaltul cler al industriei și finanţelor, iar opoziţia, redusă la tăcere, singurii adversari serioşi ai regimului rămâneau puterile străine. Cu Franţa şi Anglia, tonul discuţiilor fu ridicat treptat, într-un amestec de lovituri de forţă şi promisiuni false. Şi astfel, în noiembrie 1937, între două schimbări de dispoziţie, după câteva proteste pur formale apropo de anexarea provinciei Saar, remilitarizarea Renaniei sau bombardamentul executat de legiunea Condor la Guernica, lordul Halifax, preşedintele Consiliului de Coroană, a făcut o vizită neoficială în Germania, la invitaţia lui Hermann Göring, ministru) Aviaţiei, comandantul Luftwaffe, ministru al Pădurilor și Vânătorii în cadrul Reichului, preşedintele defunctului Reichstag – creatorul Gestapoului. Iată un om care a făcut multe, și totuşi Halifax nu ridică din sprânceană, nu i se pare straniu acest individ liric, jovial şi brutal, antisemit notoriu, plin de decoraţii. Şi nu se poate pretinde că Halifax ar fi fost dus de nas de cineva care-și ascundea jocul, că n-ar fi remarcat aerele de dandy, titlurile nesfârşite, retorica delirantă, tenebroasă, silueta corpolentă; nu. La acea vreme, eram foarte departe de întrunirea din 20 februarie, naziştii renunţaseră la orice reţineri. Apoi au mers împreună la vânătoare, au glumit împreună, au participat împreună la dineuri; iar Hermann Göring, care nu se zgârcea cu manifestările de tandreţe şi simpatie, el, care probabil că visase să ajungă actor şi a şi ajuns, în felul său, trebuie să-l fi bătut pe umăr, chiar să-l fi tachinat un pic pe bătrânul Halifax, şi să-i fi aruncat în faţă nişte vorbe cu dublu sens, dintre acelea care te lasă uimit, uşor stânjenit, ca şi când ţi s-ar fi făcut o aluzie cu tentă sexuală.

Oare marele hăitaş l-a prins în vălul său de negură şi praf? Totuşi, lordul Halifax, la fel ca şi cei douăzeci şi patru de prelaţi ai industriei germane, trebuie să fi ştiut câte ceva despre Göring, trebuie să fi cunoscut detalii despre trecutul lui, despre viaţa de pucist, despre gustul pentru uniformele fanteziste, despre morfinomanie, despre internarea în Suedia, despre diagnosticul copleşitor de violenţă, haos mental, depresie, tendinţe suicidare. Nu putea crede în imaginea de erou al aerului, de pilot în timpul Primului Război Mondial, de comerciant de paraşute, de bătrân soldat. El, Halifax, nu era nici vreun naiv, nici vreun diletant, şi trebuie să fi fost mult prea bine informat

pentru a nu i se părea curioasă acea plimbare în care i-am putut vedea pe amândoi, într-un scurt filmuleţ, admirând rezervaţia de zimbri, unde Göring, surprinzător de relaxat, îşi împărtăşeşte lecţiile de viaţă. Nu se poate să nu remarce pana micuţă şi bizară pe care o poartă la pălărie, gulerul de blană, cravata caraghioasă. Poate că şi lui Halifax îi place vânătoarea, la fel cum i-a plăcut şi tatălui său, și atunci trebuie să se fi simțit de minune la Schorfheide, dar nu putea să nu bage de seamă ciudata vestă din piele purtată de Hermann Göring, nici pumnalul de la cingătoare, nu putea să nu înţeleagă aluziile sinistre deghizate în vorbe de duh grosolane. L-a văzut, poate, trăgând cu arcul, preschimbat în saltimbanc; a văzut, fără îndoială, animalele sălbatice domesticite, puiul de leu venind să lingă faţa stăpânului sau. Şi chiar dacă n-ar fi văzut nimic din toate astea, chiar dacă n-ar fi petrecut decât un sfert de ora în compania lui Göring, a auzit cu siguranţă vorbindu-se despre imensele circuite de trenuleţe din subsolul casei sale şi l-a auzit, inevitabil, rostind în șoaptă tot soiul de bizarerii. Iar Halifax, bătrânul vulpoi, n-ar fi putut să-i ignore egocentrismul delirant; poate că l-a văzut trăgând brusc de volanul decapotabilei sale şi strigând în văzduh! Da, n-ar fi avut cum să nu desluşească, sub masca vâscoasă şi buhăită, miezul înspăimântător. Iar apoi l-a întâlnit pe Führer; şi, nici acolo, Halifax n-a văzut nimic! Ignorând rezervele lui Eden, a mers până într-acolo încât să-i dea de înţeles lui Hitler că pretenţiile emise de Germania asupra Austriei şi unei părţi din Cehoslovacia nu erau considerate ilegitime de guvernul Majestății Sale, atâta vreme cât demersul se desfăşura în pace şi înţelegere. Halifax nu e un tip înverşunat. Însă o ultimă anecdotă vine să redea orginalitatea personajului. Ajuns la Berchtesgaden, unde urma să fie găzduit, lordul Halifax zări o siluetă stând în dreptul maşinii şi crezu că trebuia să fie un lacheu care-i ieşise în întâmpinare pentru a-l ajura să urce treptele verandei. Aşa că, atunci când i se deschise portiera, îi întinse bărbatului paltonul său. Numaidecât însă, von Neurath sau altcineva, poate vreun servitor, îi şopti la ureche pe un ton aspru: „Führerul!“ Lordul Halifax ridică privirea. Era chiar Hitler. ÎI luase drept un lacheu! După cum a relatat el însuşi mai târziu în scurta sa carte de memorii, *Plenitudinea zilelor,* pe moment nu a îndrăznit să ridice nasul; n-a văzut la început decât nişte pantaloni şi jos de tot, o pereche de pantofi. Tonul este ironic, lordul Halifax încearcă să ne facă să râdem. Dar eu nu găsesc nimic amuzant aici. Aristocratul englez, diplomatul care se ridică trufaş în spatele şirului restrâns de înaintaşi ai săi, surzi ca nişte trombonişti, proşti ca noaptea, mărginiţi ca nişte *fields*, iată un om care mă lasă rece. Oare nu onorabilul prim viconte Halifax a fost cel care, în calitatea sa de cancelar al Trezoreriei, s-a opus vehement, pe timpul întregului său mandat, acordării oricărui ajutor suplimentar Irlandei? Foametea a

făcut un milion de victime. Iar cel de-al doilea onorabil viconte, tatăl lui Halifax – cel care a fost valetul de cameră al regelui, colecţionar de poveşti cu fantome, pe care, după moartea lui, unul dintre fiii săi fantomatici le-a publicat –, să fie oare un om în spatele căruia te poţi ascunde? Şi apoi, această stângăcie n-are nimic excepţional, nu vorbim despre gafa unui bătrân aiurit, ci despre morgă, manifestarea supremă a orbirii sociale. În schimb, în ceea ce priveşte ideile, Halifax nu e vreun pudic. Astfel, referindu-se la întrevederea sa cu Hitler, îi scria lui Baldwin: „Naţionalismul şi rasismul sunt nişte forţe puternice, dar eu nu le consider a fi nici împotriva naturii, nici imorale!“; și, ceva mai târziu: „N-am nicio îndoială că oamenii aceştia îi urăsc sincer pe comunişti. Dar vă asigur că, dacă noi am fi în locul lor, am simţi la fel. Acestea au fost premisele a ceea ce numim şi astăzi *politica de împăciuire.*

INTIMIDĂRI

Eram, deci, în stadiul vizitelor de curtoazie. Totuși pe 5 noiembrie, cu nici douăsprezece zile înainte ca lordul Halifax să vină să discute cu nemţii pe tema păcii, Hitler le mărturisise comandanţilor săi militari cum plănuia să ocupe în forţă o parte a Europei.

Mai întâi aveau să invadeze Austria și Cehoslovacia. Problema era că se găseau la prea mare strâmtoare în Germania și, întrucât nimeni nu-şi poate îndeplini toate dorinţele, întrucât privirea se îndreaptă mereu spre orizonturi pierdute, iar un puseu de megalomanie adăugat la tulburările paranoice face ca impulsul să fie încă şi mai irezistibil, după delirul lui Herder şi discursul lui Fichte, după ce Hegel ridicase în slăvi geniul naţiunii şi Schelling visase la o comuniune a inimilor, noţiunea de *spaţiu vital* nu era o noutate. Desigur, această reuniune rămăsese secretă, dar ne dăm puţin seama care trebuie să fi fost atmosfera la Berlin înainte de sosirea lui Halifax. Şi asta nu e tot. Pe 8 noiembrie, cu nouă zile înaintea vizitei sale, Goebbels inaugurase la München o mare expoziţie de artă cu tema „Evreul etern“. Iată, aşadar, decorul. Nimeni nu putea ignora proiectele naziştilor, intenţiile lor brutale. Incendierea Reichstagului, pe 27 februarie 1933, deschiderea lagărului de la Dachau, în acelaşi an, Noaptea cuţitelor lungi, anul următor, legile pentru protejarea sângelui german şi a onoarei germane, recensământul bazat pe trăsăturile rasiale, în 1933; era deja foarte mult.

În Austria, unde aveau să se îndrepte curând ambiţiile Reichului, cancelarul Dollfuss, care îşi arogase – de la înălţimea staturii sale de un metru și cincizeci de centimetri – toate puterile, fusese asasinat de naziştii austrieci încă din 1934. Succesorul său, Schuschnigg, îi continuase politica autoritară. Germania dusese de atunci, timp de mai mulţi ani, o politică a diplomaţiei ipocrite, un potpuriu de atentate, şantaj şi seducţie. În cele din urmă, la nici trei luni de la vizita lui Halifax, Hitler a ridicat tonul. Schuschnigg, micul despot austriac, este convocat în Bavaria, a venit momentul dictatului; timpul manevrelor obscure a expirat.

Pe 12 februarie 1938, Schuschnigg se îndreaptă deci spre Berchtesgaden, pentru o întrevedere cu Adolf Hitler. Ajunge la gară costumat în schior – alibiul călătoriei sale îl reprezintă un sejur dedicat sporturilor de iarnă. Şi, în timp ce el îşi schimbă echipamentul de schi, la Viena petrecerea este în toi. E carnaval; zilele cele mai vesele se suprapun, aşadar, peste cele mai sinistre întâlniri din istorie.

Fanfară, cadril, coşuri de flori. Se dansează pe unul dintre cele o sută cincizeci de valsuri ale lui Strauss, într-o atmosferă de eleganţă şi şarm, sub o avalanşă de dulciuri colorate. Carnavalul de la Viena este, fără doar şi poate, mai puţin cunoscut decât cele de la Veneţia şi Rio. Lumea nu poarta măşti la fel de frumoase și nu se lansează în dansuri atât de febrile. Nu. Carnavalul de la Viena nu înseamnă decât o serie de baluri. Cu toate acestea, este o imensă sărbătoare. Organismele reprezentative ale micului stat catolic şi corporatist organizează festivităţile. Astfel, în timp ce Austria agonizează, cancelarul său, deghizat în schior, se face nevăzut în noapte, pentru o călătorie improbabilă, iar austriecii petrec.

Dimineaţa, în gara din Salzburg, e un singur cordon de jandarmi. Vremea e umedă şi rece. Maşina care-l transportă pe Schuschnigg străbate aerodromul, apoi intră pe şoseaua naţională; la vederea cerului nesfârşit, cenuşiu, politicianul cade pe gânduri. Reveria îi este întreruptă când şi când de oscilaţiile maşinii, se amestecă printre fulgii de zăpadă. Toate vieţile sunt nefericite şi singuratice; toate drumurile sunt triste. Automobilul se apropie de graniţă, Schuschnigg se simte brusc cuprins de teamă; i se pare că se află la marginea adevărului; priveşte capul şoferului său.

La graniţă îl aşteaptă von Papen. Chipul său prelung, rafinat, îl linişteşte pe cancelar. Când se suie în maşină, von Papen îl anunţă că la conferinţă vor lua parte şi trei generali ai armatei germane – „Nu vă deranjează cu nimic, sper?“ îi aruncă într-o doară. Încercarea de intimidare este grosolană. Manevrele cele mai brutale ne lasă fără glas. Nu îndrăznim să spunem nimic. O fiinţă lăuntrică, prea politicoasă, prea timidă, răspunde în locul nostru; spune tocmai ceea ce n-ar trebui să spună. Aşa se face că Schuschnigg nu protestează, iar maşina se pune iarăşi în mişcare, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. În timp ce privirea goală îi alunecă spre marginea drumului, un camion militar îi depăşeşte, urmat de două vehicule blindate ale SS. Cancelarul austriac simte o angoasă surdă. Ce caută el în viesparul acela? Automobilul urcă încet spre Berchtesgaden. Schuschnigg ţintuieşte cu privirea vârfurile pinilor, străduindu-se din răsputeri să-şi ascundă neliniştea. Tace. Von Papen nu scoate, nici el, vreun cuvânt. După o vreme ajung la Berghof, portiera se deschide şi se închide apoi la loc. Schuschnigg simte că a căzut într-o capcană înfiorătoare.

ÎNTREVEDEREA DE LA BERGHOF

Dimineaţa, în jurul orei unsprezece, după câteva gesturi de politeţe, uşile biroului lui Adolf Hitler s-au închis în urma cancelarului austriac. Atunci are loc una dintre cele mai fantastice şi groteşti scene din toate timpurile. Există o singură mărturie. Cea a lui Kurt von Schuschnigg.

În cel mai dureros capitol al memoriilor sale, *Recviem pentru Austria*, după un motto destul de pedant, extras din Tasso, scurta relatare începe în dreptul unei ferestre de la Berghof. Cancelarul austriac tocmai s-a aşezat, la invitaţia Führerului, își încrucişează şi descrucişează picioarele, uşor stingher. Se simte parcă ameţit, l-au lăsat puterile. Angoasa de mai devreme e şi ea acolo, suspendată de chesoanele tavanului, ascunsă sub fotolii. Nepreaştiind ce să spună, Schuschnigg întoarce capul şi admiră priveliştea; apoi evocă, entuziast, întrevederile decisive care trebuie să fi avut loc în acest birou. Hitler i-o taie scurt: „Nu suntem aici pentru a discuta nici despre privelişte, nici despre vreme!“ Schuschnigg este stupefiat; încearcă atunci, printr-un discurs sobru şi inabil, să iasă din acea situaţie proastă evocând sărmanul acord austro-german din iulie 1936, ca și cum ar fi venit acolo doar ca să rezolve nişte mici dificultăţi pasagere. În cele din urmă, cu un elan disperat, agăţându-se de buna sa credinţă ca de un colac de salvare, cancelarul austriac declară că în ultimii ani a dus, fără doar şi poate, o politică germană! Atât aştepta Adolf Hitler.

„Ah! Asta numiţi dumneavoastră politică germană, domnule Schuschnigg? Dimpotrivă, aţi făcut tot ce v-a stat în putinţă ca să evitaţi o politică germană!“ urlă el. Şi, după o justificare stângace din partea lui Schuschnigg, Hitler, ieşindu-şi din fire, ridică şi mai mult tonul: „De altfel, Austria n-a făcut niciodată nimic care să servească Reichului. Istoria sa este un şir neîntrerupt de trădări.“

Schuschnigg simte numaidecât cum îi transpiră palmele; şi cât de mare îi pare a fi încăperea! Însă totul are un aer liniştit. Fotoliile sunt îmbrăcate într-o tapiţerie banală, pernele sunt prea moi, lambriurile, regulate, abajururile, decorate cu mici pompoane. Deodată, Schuschnigg e singur în iarba rece, sub cerul înalt al iernii, în fata munţilor. Fereastra devine imensă. Hitler îl priveşte cu ochii săi palizi. Schuschnigg îşi încrucişează din nou picioarele şi-şi potriveşte ochelarii.

Pentru moment, Hitler i se adresează cu „domnule”, iar Schuschnigg, imperturbabil, continuă să-l numească „domnule

cancelar"; Hitler l-a repezit brutal, iar pentru a se justifica, Schuschnigg s-a lăudat că duce o politică germană; şi acum iată, cancelarul german insultă Austria, mergând până într-acolo încât să strige din toţi rărunchii că ţara aceea are o contribuţie egală cu zero la istoria germană, şi Schuschnigg, tolerant, generos, în loc să se răsucească pe călcâie şi să pună punct discuţiei, caută cu disperare în memorie, ca un şcolar silitor, un exemplu al faimoasei contribuţii austriece la istoria mondială. Febril, cuprins de spaimă, scotoceşte prin buzunarele secolelor. Însă memoria lui e pustie, lumea e pustie, Austria e pustie. Iar ochii Führerului îl fixează cu obstinaţie. Şi atunci, pe cine găseşte el, presat de propria disperare? Pe Beethoven. ÎI găseşte pe bunul Ludwig van Beethoven, surdul irascibil, republicanul, singuraticul deznădăjduit. Îl va scoate din refugiul său pe Beethoven, fiul unui alcoolic, *oacheşul*; pe el îl scoate Kurt von Schuschnigg, cancelarul Austriei, micul aristocrat rasist şi timorat, din buzunarul istoriei, fluturându-l numaidecât, ca pe o batistă albă, în faţa lui Hitler. Bietul Schuschnigg. Să vină cu un muzician împotriva delirului, să vină cu *Simfonia a noua* împotriva unei agresiuni militare, să vină cu armonia delicată a *Appassionatei* pentru a demonstra că Austria a jucat cu adevărat un rol în istorie.

„Beethoven nu e austriac", i-o întoarce atunci Hitler – cu o împunsătură neaşteptată –, „e german." Şi e adevărat. Schuschnigg nici nu se gândise la asta. Beethoven a fost german, indiscutabil. Născut la Bonn. Şi indiferent cum ai lua-o, fie că dai doar puţin la o parte faţa de masă, fie ca scormoneşti prin toate analele istoriei, Bonnul n-a fost niciodată un oraş austriac, dar niciodată. Oraşul Bonn e la fel de îndepărtat de Austria ca şi Parisul! Ar fi aproape acelaşi lucru să spui că Beethoven a fost român, ucrainean chiar. Sau croat, de ce nu, dacă tot suntem prin zonă, ori marsiliez, căci în fond şi la urma urmei, Marsilia nu e cu mult mai departe de Viena.

„Aşa e", bâiguie Schuschnigg, „dar e austriac prin adopţie." Suntem, cu siguranţă, departe de o întrunire la nivel înalt, între doi şefi de stat.

Vremea era mohorâtă. Întrevederea luă sfârşit. Trebuiau să ia prânzul împreună. Coborâri scările, umăr la umăr. Înainte de a intra în sala de mese de la Berghof, pe Schuschnigg îl frapă un portret al lui Bismarck: pleoapa stângă a măreţului cancelar cade implacabil peste ochi, privirea este rece, deziluzionată; pielea pare flască. Cei doi cancelari intrară în sala de mese, se aşezară; Hitler la mijlocul mesei, cancelarul Austriei, în faţa lui. Prânzul decurse normal. Hitler părea destins, chiar vorbăreţ. Într-un puseu de elan copilăresc, povesti cum avea de gând să clădească, la Hamburg, *cel mai mare pod din lume*. Şi adăugă, fără îndoială neputând să se abţină, că urma să ridice şi *cei mai înalţi zgârie-nori* iar atunci americanii aveau să vadă că în

Germania se construia mai grandios şi mai durabil decât în Statele Unite. După aceea, se mutară în salon. Cafeaua le fu serviră de nişte tineri ofiţer SS. În cele din urmă, Hitler se retrase, iar cancelarul Austriei se apucă să fumeze țigară de la ţigară.

Fotografiile cu Schuschnigg de care dispunem ne înfăţişează două chipuri distincte: unul semeţ, sobru, și altul mai timid, retras, aproape visător. Într-un instantaneu celebru, cancelarul strânge din buze, cu un aer pierdut, în timp ce corpul său pare copleşit de o stare de abandon, de cădere. Fotografia a fost făcută în 1934, la Geneva, în apartamentele sale. Schuschnigg stă în picioare, cuprins, poate, de nelinişte. Trăsăturile sale emană slăbiciune, nehotărâre. Pare să țină în mână o coală de hârtie, dar imaginea este neclară, şi o pată inclusa la culoare taie partea de jos a cadrului. Dacă privim cu atenţie, remarcăm clapeta întoarsă a unui buzunar al hainei, iar apoi zărim un obiect straniu, poate un ghiveci cu o plantă, care se infiltrează în partea dreaptă a imaginii. Nimeni nu are însă ştiinţă de această fotografie, aşa cum am descris-o eu aici. Pentru a o vedea, trebuie să mergi la Biblioteca Naţională a Franţei, la departamentul de stampe şi fotografii. Cea pe care o ştim cu toţii a fost tăiată, reîncadrată. Astfel, în afară de câţiva arhivari însărcinaţi cu clasarea și întreţinerea documentelor, nimeni nu a mai văzut buzunarul prost închis al hainei lui Schuschnigg, nici obiectul straniu – o plantă sau ce-o fi fost – în partea dreaptă a imaginii, nici coala de hârtie. În urma decupării, fotografia lasă o impresie cu totul diferită. Capătă un soi de semnificaţie oficială, o aură de respectabilitate. A fost de ajuns ca cineva să suprime câţiva milimetri nesemnificativi, un mic petic de adevăr, pentru ca şeful guvernului austriac să pară mai serios, mai puţin distrat, decât în clişeul iniţial; ca şi cum prin restrângerea câmpului, prin ştergerea câtorva elemente nelalocul lor, prin concentrarea atenţiei asupra personajului, i s-ar conferi o anumită densitate. Arta povestirii este de aşa natură încât nu există nimic inocent.

Dar în momentul de faţa, la Berghof, nu se pune problema nici de densitate, nici de respectabilitate. Aici, un singur cadru contează, o singură artă a persuasiunii contează, şi nu există decât o singură modalitate de a obţine ceea ce doreşti – frica. Da, aici domneşte frica. S-a zis cu politeţurile aluzive, cu formele reţinute de autoritate, cu aparenţele. Aici, micul iuncher tremură. La început, nu-i vine să creadă că cineva a îndrăznit să-i vorbească astfel lui, cancelarului Austriei. Se simte jignit, după cum îi va mărturisi mai târziu unuia dintre oamenii săi. Și totuşi, nu pleacă, nu manifestă nicio nemulţumire, fumează. Fumează țigară de la ţigara.

Astfel trec două ceasuri lungi. Apoi, către ora şaisprezece, Schuschnigg şi consilierul său sunt invitaţi să li se alăture lui

Ribbentrop şi von Papen într-o încăpere învecinată. Li se prezintă câteva articole dintr-un nou acord între cele două ţări, cu precizarea că sunt ultimele concesii posibile din partea Führerului. Dar ce pretinde acest acord? Pentru început, pretinde – printr-o formulare seacă şi lipsită de anvergură – ca Austria şi Reichul să se consulte în privinţa problemelor internaţionale de interes pentru cele două părţi. Pretinde – şi aici lucrurile se precipită – ca doctrina naţional-socialistă să fie autorizată în Austria şi ca Seyss-Inquart, un nazist, să fie numit ministru de Interne, cu puteri depline – o ingerinţă uluitoare. Pretinde de asemenea ca dr. Fischböck, un nazist notoriu, să devină şi el membru al guvernului. Mai pretinde în continuare amnistierea tuturor naziştilor întemniţaţi în Austria, inclusiv a celor condamnaţi pentru crime. Pretinde ca toți funcţionarii și ofiţerii naţional-socialişti să fie repuşi în drepturi.

Pretinde schimbul imediat a o sută de ofiţeri între armatele celor două țari și nominalizarea nazistului Glaise-Horstenau ca ministru de Război. Şi la final – ca un ultim afront – pretinde demiterea responsabililor cu propaganda austriacă. Aceste măsuri trebuie să intre în vigoare în decurs de opt zile, iar în schimb – ca o sublimă concesie – „Germania reafirma independenţa Austriei și adeziunea sa la convenţia din iulie 1936“, care tocmai fusese golită de orice conţinut. După toate aceste solicitări, formula de încheiere este uluitoare: „Germania renunţă la orice imixtiune în politica internă a Austriei“. Pare de necrezut.

Atunci începe discuţia, ar Schuschmgg încearcă să atenueze pretenţiile germanilor; dar înainte de toate, vrea să iasă basma curată. Se schimbă detalii minore. Ai fi zis că sunt cu toţii nişte broscoi în jurul unei mlaştini, care-şi trec de la unul la altul acelaşi ochi și același dinte și se folosesc de ei rând pe rând. În cele din urmă, Ribbentrop acceptă să amendeze trei articole, introducând, după tratative anevoioase, nişte schimbări lipsite de importanţă. Brusc, discuţia este întreruptă: Hitler îl convoacă pe Schuschnigg.

Biroul este scăldat în lumina lămpilor. Hitler îl străbate cu paşi mari. Cancelarul austriac se simte din nou stânjenit. Şi, de cum se aşază, Hitler devine agresiv, anunţându-l că aceea reprezintă ultima tentativă de reconciliere. „Iată proiectul”, îi spune el, „nu va exista nicio negociere. N-am de gând să schimb nicio virgulă! Ori semnaţi, ori n-are rost să continuăm întrunirea. Voi lua o decizie în această noapte.” Führerul afişează aerul său cel mai grav şi mai sinistru.

Acum, cancelarul Schuschnigg se află în faţa clipei sale de oprobriu sau de graţie. Va ceda oare în fata acestei masinațiuni mediocre şi va accepta ultimatumul? Corpul este un instrument al plăcerii. Cel al lui

Adolf Hitler se agită frenetic. E țeapăn ca un robot şi virulent ca un scuipat. Corpul lui Hitler trebuie să fi pătruns în visurile şi conştiinţele oamenilor, pare să se regăsească în tenebrele timpului, proiectat pe zidurile închisorilor, târându-se pe sub paturile celor legaţi cu chingi, pretutindeni acolo unde oamenii au gravat siluetele celor care-i bântuie. Aşa se face că, poate chiar în momentul în care Hitler îi azvârle lui Schuschnigg ultimatumul său, în momentul în care soarta lumii, de-a lungul coordonatelor capricioase ale timpului şi spaţiului, se găseşte preţ de o clipă, numai o clipă, în mâinile lui Kurt von Schuschnigg, la câteva sute de kilometri distanţă, în azilul său de la Ballaigues, e posibil ca Louis Soutter{3} tocmai să deseneze cu degetele pe un şerveţel unul dintre dansurile sale obscure. Paiaţele groteşti, teribile se agită în faţa orizontului unei lumi peste care se înalţă un soare negru. Aleargă şi freamătă de colo colo, ivindu-se din negură, schelete, fantome. Bietul Soutter. Trăia deja de mai bine de cincisprezece ani închis în azilul său, cincisprezece ani în care-şi pictase angoasele pe petice de hârtie murdare, pe plicuri vechi, şterpelite din coşul de gunoi. Şi în acea clipă în care soarta Europei se joacă la Berghof, aceste mici personaje obscure, contorsionate ca nişte sârme, îmi par a fi o prevestire.

Soutter se întorsese după o şedere lungă, foarte lungă, în străinătate, în celălalt capăt al lumii, vădind o deteriorare alarmantă a sănătăţii mintale. După aceea, trăise din expediente. Ca muzician la ceaiuri dansante, în timpul sezonului turistic, reputaţia de om nebun începuse să-l urmărească pretutindeni unde mergea. Pe chip i s-a întipărit o melancolie profundă. Și a fost internat la azilul din Ballaigues. Din când în când, fugea; era adus înapoi, slab şi aproape mort de frig. Sus, în camera lui, îngrămădea desene peste desene, un teanc monstruos de crochiuri înfăţişând făpturi întunecate, diforme, infirmi mişcându-se convulsiv. Propriul lui trup era atât de slăbit, epuizat de drumurile lungi străbătute pe jos prin ţinuturile rurale. Avea obrajii supţi, cavernoşi; în gură nu mai avea dinţi. În 1937, când, din pricina artrozei care-i deforma mâinile, nu a mai putut să ţină pensula sau pana, aproape orb, a început să picteze cu degetele, înmuindu-le pur şi simplu în cerneală. Avea aproape şaptezeci de ani. Atunci şi-a realizat cele mai frumoase opere; a început să picteze cohorte întregi de siluete negre, agitate, frenetice. Ai fi zis că sunt nişte ciorchini însângeraţi. Stoluri de lăcuste. Iar această agitaţie înverşunată trăia în spiritul lui Louis Soutter, o formă de obsesie care-l înspăimânta Dar, dacă ne gândim la ce se întâmpla în Europa, chiar în jurul lui, în timpul anilor îndelungaţi de recluziune la Ballaigues, în cantonul Jura, ne putem gândi că râul lung de trupuri negre, schimonosite, suferinde, gesticulând spasmodic, şiragurile acestea de cadavre prevesteau ceva. Avem impresia că sărmanul Soutter, prizonier al delirului său,

înregistrează, poate fără să-şi dea seama, agonia lentă a lumii care-l înconjoară. Avem impresia că bătrânul Soutter pune să defileze întreaga lume, spectrele lumii întregi, în urma unui dric amărât. Totul se preschimbă în flăcări şi într-un fum gros. Îşi înmoaie degetele contorsionate în călimara micuţă și ne livrează adevărul mort al vremurilor sale. Un măreţ dans macabru.

La Berghof, eram departe de Louis Soutter, departe de strania sa timiditate departe de sala de mese de la Ballaigues. Îndeletnicirile erau mai josnice. În minutul acela în care Louis Soutter poate că-şi înmuia degetele zdrobite în călimara sa cu cerneală neagră, Schuschnigg îl privea fix pe Adolf Hitler. Mai târziu va scrie în cartea sa de memorii că Hitler exercita asupra oamenilor o fascinaţie magică. Şi va adăuga: „Führerul îi atrăgea pe ceilalţi printr-un magnetism, apoi îi respingea cu o asemenea violenţă, încât în acel moment se căsca un abis pe care nimic nu-l putea astupa“. Putem observa că Schuschnigg nu se zgârceşte cu explicaţiile ezoterice. Acest lucru îi justifică slăbiciunile. Cancelarul Reichului este o fiinţă supranaturală, cea pe care voia să ne-o arate propaganda lui Goebbels, creatură himerică, înspăimântătoare, inspirată.

Şi, în cele din urmă, Schuschnigg cedă. Ba chiar mai rău de atât. Se bâlbâi. Apoi declar i că era pregătit să semneze, însă emise o singură obiecţie, cea mai abulică şi mai timidă cu putinţă, şi totodată cea mai slabă: „Vă fac doar o observaţie”, adăugă el, într-un amestec perceptibil de răutate şi slăbiciune, care trebuie că-l desfigura, „şi anume că această semnătură nu vă serveşte la nimic.” În acea clipă, trebuie să fi savurat mirarea lui Hitler. Trebuie să-şi fi savurat singura scânteie de superioritate asupra lui Adolf Hitler pe care a putut s-o răpească destinului. Da, trebuie să se fi bucurat şi el, dar altfel, ca un melc, poate, de coarnele sale moi. Da, trebuie să se fi bucurat. Tăcerea care urmă replicii sale dură o veşnicie. Schuschnigg îşi juca rolul invincibil, minuscul. Şi se foia pe scaun.

Hitler îl privi surprins. Oare ce urma să-i spună cancelarul austriac? „Conform Constituţiei noastre”, supralicită Schuschnigg pe un ton grav, „numirea membrilor guvernului cade în seama celei mai înalte autorităţi a statului, adică în seama preşedintelui republicii. Amnistierea este de asemenea prerogativa preşedintelui.” lata, deci, că nu se mulţumea să cedeze în fata lui Adolf Hitler, era nevoie să se şi ascundă în spatele altuia. Iată cum, deodată, atunci când pentru micul autocrat puterea devenea otrăvită, accepta s-o împartă cu altul.

Și mai ciudată fu reacţia lui Hitler. La rândul său, bolborosi: „Atunci aveți dreptul...”, ca şi cum n-ar fi priceput bine ce se întâmpla. Obiecţiile de drept constituţional îl depăşeau. El, care, pentru a-şi sprijini propaganda, ţinea la păstrarea aparenţelor, trebuie să se fi simţit brusc dezorientat. Dreptul constituţional este ca matematica, nu

poţi trişa. Continuă să se bâlbâie: „Dumneavoastră trebuie să…“ Şi atunci Schuschnigg trebuie să-și fi savurat victoria; în sfârșit, îl învingea! Cu jurisprudenţa sa, îl învingea, cu studiile sale de drept, cu licenţa sa! Uraaa, avocatul strălucit îl învingea pe micul agitator ignorant. Da, dreptul constituţional există, şi nu pentru termite sau şoricei, nu, ci pentru cancelari, adevăraţii oameni de stat, căci o normă constituţională, domnule, îți blochează calea la fel de eficient ca un trunchi de copac sau un baraj al poliţiei!

Și atunci Hitler, într-o stare de extremă agitaţie, deschise cu un gest brutal uşa biroului său şi urlă în vestibul: „Generale Keitel!“ Apoi, întorcându-se spre Schuschnigg, îi aruncă următoarele vorbe: „Am să vă chem mai târziu. Schuschnigg ieşi, iar uşa se închise la loc.

În cursul procesului de la Nürnberg, generalul Keitel a relatat scena care a urmat. El a fost singurul martor. Când generalul intră în biroul lui Hitler, acesta îi ceru pur şi simplu să ia loc, şi se aşeză şi el. În spatele misterioaselor uşi din lemn, Führerul îi declară că nu avea nimic deosebit să-i comunice, apoi rămase tăcut şi neclintit pentru o clipă. Nimeni nu mai mişca. Hitler era cufundat în gândurile sale, iar Keitel rămăsese pe scaun lângă el, fără să scoată o vorbă. Cancelarul vedea în Keitel un pion, un simplu pion, atât şi nimic mai mult, şi se folosea de el în consecinţă. Iată de ce, oricât de bizar ar putea părea, minute în şir, cât ţinu această consultare, nu se petrecu nimic, absolut nimic. Cel puţin asta susţine Keitel.

Între timp, Schuschnigg şi consilierul lui se aşteaptă la ce e mai rău. Se gândesc chiar că vor fi arestaţi. Astfel se scurg patruzeci și cinci de minute… Cei doi continuă să discute maşinal cu Ribbentrop şi von Papen despre clauzele acordului; dar la ce bun, căci Hitler a declarat că nu are de gând să schimbe nicio virgulă. Pentru Schuschnigg, este probabil un mijloc de a-şi regăsi calmul, trebuie cu orice preţ ca situaţia să pară cât mai normală cu putinţă. Se preface aşadar mai departe că este vorba despre o adevărată conferinţă între şefi de stat, ca el este încă reprezentantul unei ţări suverane. În realitate însă, evită numai să dea situaţiei lui dificile un aer oficial care ar face-o iremediabilă.

Într-un sfârşit, Hitler trimite pe cineva să-l cheme la el pe Kurt Von Schuschnigg. Şi acolo, mister al artei de a te face plăcut, când treci de la o extremă la alta, când tonalitatea se schimbă de la un act la altul, brusc, spinii s-au făcut nevăzuţi. „M-am hotărât, pentru prima oară în viaţa mea, să revin asupra unei decizii luate”, declară Adolf Hitler, ca şi cum ar acorda un imens privilegiu. Poate că în acea clipă Hitler schiţează un zâmbet. Când gangsterii sau nebunii furioşi zâmbesc, cu greu le poţi rezista; vrei să pui cât mai rapid capăt sursei problemelor

tale, vrei linişte. Şi apoi, între două episoade de tortură morală, un surâs capătă fără îndoială un farmec aparte, ca o rază de lumină. „Vă repet însă“, adaugă Hitler, pe un ton deopotrivă grav şi confidenţial, „este ultima ocazie pe care v-o dau. Aştept ca acest acord să fie pus în aplicare în trei zile de aici încolo.“ Și atunci, deşi nu doar că nimic nu s-a schimbat, dar nici măcar modificările minore obţinute nu vor mai fi luate în considerare, iar termenul ultimatului tocmai a fost devansat cu cinci zile, Schuschnigg se învoieşte fără să crâcnească. Ajuns la capătul forţelor, şi ca şi cum ar fi obţinut o concesie, acceptă un acord încă şi mai dezastruos decât cel dintâi.

Odată trimise documentele la secretariat, conversaţia continuă amabil. Hitler i se adresa acum lui Schuschnigg cu „domnule cancelar“, ceea ce era ridicol. În cele din urmă, cei doi semnară exemplarele dactilografiate, iar cancelarul Reichului le propuse lui Schuschnigg şi consilierului său să rămână la cină. Cei doi declinară politicos invitaţia.

CUM SĂ NU DECIZI

În zilele care urmară, armata germană trecu la manevre de intimidare. Hitler le ceruse celor mai buni generali ai lui să simuleze preparativele unei invazii. Iată ceva cu totul ieşit din comun; desigur că, de-a lungul istoriei militare, am asistat deja la tot felul de diversiuni, însă aceasta era de altă natura. Nu avem de-a face aici cu o componentă strategică sau tactică, nu, nimeni nu se află încă în război. E o simplă manevră psihologică, o ameninţare. Este surprinzător să ţi-i imaginezi pe generalii germani consimţind la o astfel de ofensivă teatrală. Trebuie să fi dat ordin să se tureze motoarele, să fie pornite elicele şi apoi, pişicheri, să trimită camioanele goale în apropierea frontierei.

La Viena, în biroul preşedintelui Miklas, teama creşte. Manevrele îşi produc efectul scontat. Guvernul austriac îşi închipuie că nemţii pun la cale o invazie în toată regula. Se scornesc tot soiul de bazaconii. Le trece prin minte că l-ar putea calma pe Hitler dacă i-ar face cadou oraşul său natal, Braunau am Inn, cu cei zece mii de locuitori ai săi, cu Fântâna Pescarilor, spitalul şi berăriile sale. Da, să-i dăruim oraşul său natal, cu casa în care s-a născut, cu impostele sale frumoase, în formă de scoică. Să-i dăruim o părutică din amintirile sale şi să ne lase în pace! Schuschnigg nu mai ştie ce să inventeze ca să se agațe de micul său tron. Temându-se de o invazie iminentă din partea nemţilor, îl imploră pe Miklas să accepte acordul şi să-l numească pe Seyss-Inquart ministru de Interne. Seyss-Inquart nu e un monstru, îl asigură Schuschnigg, este un nazist moderat, un adevărat patriot. Şi, la urma urmei, puterea ar rămâne unor oameni de familie bună; căci Seyss-Inquart, nazistul, şi Schuschnigg, micul dictator tiranizat de Hitler, sunt aproape prieteni. Şi-au făcut împreună studiile de drept, împreuna au răsfoit *Institutiones Justiniani*, unul dintre ei redactând o mică notă erudită despre lucrurile nimănui{4}, aspect juridic curios, moştenit de la romani, iar celălalt, un distins expozeu despre nu ştiu ce punct contestat din dreptul canonic. Şi apoi, ambilor le place la nebunie muzica. ÎI admiră pe Bruckner, şi se întâmplă ca atât unul, cât şi celălalt să-i evoce limbajul muzical în birourile cancelariei, acolo unde s-a desfăşurat congresul de la Viena, străbătând împreuna coridoarele pe unde Talleyrand şi a plimbat pantofii ascuţiţi şi limba de viperă. Schuschnigg şi Seyss-Inquart vorbesc despre Bruckner la umbra lui Metternich, alt specialist în pace; vorbesc despre viaţa lui Anton Bruckner, despre viaţa sa marcată de pietate şi de modestie. La aceste cuvinte, ochelarii lui Schuschnigg se aburesc, vocea îi devine

gâtuită. Se gândeşte, poate, la prima lui soţie, la teribilul accident de maşină, la anii de remușcări și de tristețe. Seyss-Inquart îşi potriveşte ochelarii înguşti de scarabeu şi se lansează în fraze lungi în timp ce trece razant pe lângă ferestrele holului. Spune în şoaptă şi cu o anumită emoţie în glas că Bruckner a fost – nefericitul – internat timp de trei luni; Schuschnigg lasă atunci capul în jos; iar Seyss-Inquart, gânditor, cu o venă zvâcnindu-i la frunte, povesteşte că, în cursul îndelungatelor şi monotonelor sale plimbări, Anton Bruckner contempla frunzele copacilor cu un soi de înverşunare secretă și sterilă, trecea de la un copac la altul observând profund neliniştit cum creştea numărul care-l chinuia. De asemenea, număra pietrele cubice, ferestrele clădirilor, iar atunci când stătea la taclale cu vreo doamnă, nu se putea abţine să nu-i numere în gând perlele din colier. Număra firele de blană ale câinelui, firele de păr ale trecătorilor, norii de pe cer. I s-a pus diagnosticul de nevroză obsesivă; era ca un foc care-l mistuia. Astfel, adaugă Seyss-Inquart, fixând cu privirea candelabrele din holul cel mare, Bruckner îşi izola temele muzicale prin tăceri batjocoritoare. Şi se pare că simfoniile decurg dintr-o configurare savantă, o succesiune regulată de teme. Se pot găsi, murmură Seyss-Inquart, lăsându-şi mâna să-i alunece pe balustrada scării celei mari, particularităţi de suită întemeiate pe un fundament logic atât de ferm, de implacabil, încât i-a fost imposibil să-şi termine *Simfonia a noua.* A trebuit să abandoneze timp de doi ani ultima mişcare; şi revizuirile permanente au făcut ca din acelaşi pasaj să rămână uneori până la şaptesprezece versiuni.

Schuschnigg trebuie să fi fost fascinat de acest sistem delirant, alcătuit din ezitări și regrete. Poate că din acest motiv celor doi le plăcea mai presus de orice să discute – după cum aflăm dintr-o relatare – despre *Simfonia a noua* de Bruckner, cu alămurile sale grandioase, cu tăcerea sa uimitoare, urmată de suflul clarinetului, și acel moment în care, treptat, viorile îşi scuipă steluţele de sânge. Apoi, cei doi îl aminteau adeseori pe Furtwängler, cu fruntea lui înaltă, cu aerul său blând de muzician şi cu mica sa baghetă pe care-o ţinea ca pe o nuia. Şi în cele din urmă ajungeau la Nikisch; şi discutând despre Arthur Nikisch, care l-a interpretat pe Beethoven sub îndrumarea lui Kichard Wagner, discutând despre stilul de a dirija al lui Arthur Nikisch, foarte simplu, dar capabil să suscite din partea orchestrei sunetele cele mai bogate, ca și cum, cu un gest minuscul și suveran, ar fi eliberat măruntaiele operei înseşi din caracterele scrise cu cerneală ale partiturii, discutând despre Nikisch, care a cântat sub bagheta lui Liszt, care l-a avut drept maestru, printre alţii, pe Salieri, providenţa li-i scotea în faţă pe Beethoven, Mozart şi, la capătul delirului lor, îl găseau pe Haydn, atingând astfel cea mai rece suferinţă. Căci Haydn, cu mult înainte de a fi compozitorul operelor, simfoniilor, meselor,

oratoriilor, concertelor, marşurilor şi dansurilor pe care le cunoaştem, a fost fiul sărman al unui tâmplar şi al unei bucătărese, un biet vagabond pe străzile Vienei, ale cărui servicii puteau fi închiriate pentru nunţi şi înmormântări. Dar suferinţa aceasta nu este de resortul lui Schuschnigg şi Seyss-Inquart, nu, cei doi preferă s-o apuce pe alt drum şi să cutreiere, alături de Liszt, saloanele frumoasei Europe.

Pentru Seyss-Inquart, plimbarea se va termina însă mult mai prost decât pentru Scbuschnigg; după ce va ocupa posturi la Cracovia şi Haga, îşi va sfârşi parcursul jalnic de aghiotant la Nürnberg. Şi acolo, desigur, va nega în masă toate acuzaţiile. El, care va fi unul dintre actorii principali ai anexări Austriei de către cel de-al Treilea Reich, el, unul, n-a făcut nimic; el, care va primi gradul onorific de *Gruppenpführer* SS, el, unul, n-a văzut nimic; el, care va fi ministru fără portofoliu în guvernul lui Hitler, el, unul, n-a primit nicio informaţie de la nimeni; el, care va fi reprezentantul guvernatorului general al Poloniei, implicat în pacificarea brutală a mişcării poloneze de rezistenţă, el, unul, n-a dat niciun ordin; el, care în cele din urmă va deveni comisar al celui de-al Treilea Reich în Ţările de Tos și va hotărî, conform acuzaţiilor formulate la Nürnberg, executarea a peste patru mii de persoane, antisemit sincer, care i-a înlăturat pe evrei din toate funcţiile de răspundere, el, care nu este străin de măsurile ce vor duce la moartea a circa o sută de mii de evrei olandezi, el, unul, n-a ştiut nimic. Și în vreme ce trompetele sună, de data aceasta însă pentru el, Seyss-Inquart își regăseşte manierele avocăţeşti, pledează, invocă un document, apoi un altul, răsfoiește conştiincios teancuri întregi de mărturii.

Pe 16 octombrie 1946, la cincizeci și patru de ani, fiul directorului de şcoală Emil Zajtich, el, care a renunţat la numele său în favoarea unui patronim cu o rezonanţă mai germană, el, care îşi petrecuse primii ani din viaţă la Stannern, în Moravia, și se mutase la Viena la vârsta de nouă ani. Iată-l ajuns şi la Nürnberg, sus, deasupra hăului. Şi acolo, pe eşafod, după săptămâni întregi petrecute în celulă, supravegheat zi şi noapte, iată-l sub lumina reflectorului orbitor, ca un soare de gheaţă, după ce, în cursul nopţii, a fost informat că i-a sosit ceasul, după ce a coborât cele câteva trepte până în curte, înaintând cu paşi şovăielnici, iată-l la coadă, între soldaţi, şi, odată înfăptuită execuţia celorlalţi condamnaţi, iată-l suit pe eşafod, ultimul, iată-l la rândul său urmându-şi gâdele şi împleticindu-se. În baraca în care condamnaţii sunt pregătiţi, şi care seamănă cu un hangar dărăpănat, Ribbentrop este primul. Lipsit de prestanţa nobiliară de altădată, fără aerul inflexibil arborat în timpul negocierilor de la Berghof, pur şi simplu copleşit de apropierea morţii. Un bătrân şchiopătând.

Apoi, până la el, Arthur Seyss-Inquart, au mai fost ceilalţi opt. Face

un pas spre călău. John C. Woods, cel care va fi ultimul său martor. Şi sub lumina proiectoarelor, Seyss-Inquart, ca un fluture surprins, vede mai întâi figura mare a Iui Woods. Un raport medical atestă, într-un jargon contradictoriu și forțat, că Woods era mai încet la minte – dar altfel, cine oare ar suporta să ducă la bun sfârşit o asemenea sarcină? Alte mărturii vorbesc despre un amărât alcoolic şi lăudăros. Merge vorba că, la finele carierei sale de călău, după cincisprezece ani de servicii loiale, se lăuda, după ce dădea pe gât vreo zece pahare de whisky, că executase prin spânzurare trei sute patruzeci şi şapte de condamnaţi număr contestat. Este însă limpede că, în acea zi de octombrie, spânzurase deja pe mulţi de la începuturile sale modeste; iar o fotografie ni-l arată într-o altă zi a anului 1946, când, cu ajutorul lui Johann Reichhart, şi el numai bun să atârne în ştreang, executase treizeci de osândiţi; rândul din stânga pentru Woods, cel din dreapta pentru Reichhart, care executase deja mii de oameni în timpul celui de-al Treilea Reich şi fusese recrutat de americani pentru a servi cauzei. Aşadar, chipul acesta rubicond, dolofan, fu ultimul pe care-l văzu Seyss-Inquart, căci moartea ne oferă, în fond, ceea ce are la dispoziţie.

Şi atunci, Seyss-Inquart îşi caută cuvintele; dar unde să fie? S-au dus pălăvrăgelile de salon, ordinele, pledoariile savante, nu rămâne decât o frază. O frază nesemnificativă. Cuvinte atât de găunoase, încât vezi prin ele şi care se încheie cu o formulă stranie: „Eu cred în Germania". Și Woods îi pune în cele din urmă cagula pe cap şi ştreangul de gât, înainte de a acţiona trapa. Iar Seyss-Inquart – în mijlocul unei lumi aflate în ruine – este brusc înghiţit de hău.

O ÎNCERCARE DISPERATĂ

Deocamdată însă, suntem abia în data de 16 februarie 1938. Cu câteva ore înainte de expirarea ultimatumului, Miklas, retras în interiorul palatului prezidenţial, cedează, la rândul său. Asasinii lui Dollfuss sunt amnistiaţi, Seyss-Inquart este numit în funcţia de ministru de Interne, iar batalioanele de asalt{5} defilează pe străzile din Linz, arborând drapeluri uriaşe. Pe hârtie, Austria e moartă; a intrat sub tutela germană. Dar, după cum se vede, aici nimic nu are nici intensitatea unui coşmar, nici splendoarea groazei. Doar aspectul slinos al maşinaţiunilor şi al imposturii. Nici urmă de vreo superioritate violentă, nici de cuvinte înspăimântătoare şi inumane, nimic altceva decât ameninţarea, brutală, propaganda, repetitivă şi vulgară.

Totuşi, câteva zile mai târziu, iată că Schuschnigg se înfurie brusc; acordul acesta forţat îi stă în gât. Într-un ultim impuls, declară în fața Parlamentului că Austria își va păstra independenţa, iar concesiile se vor opri acolo. Situaţia se înrăutăţeşte. Membri ai partidului nazist ies în strada şi seamănă teroarea. Poliția nu intervine, întrucât nazistul Seyss-Inquart este deja ministru de Interne.

Nimic nu-i mai rău decât aceste mulţimi înverşunate, aceste miliţii cu banderolele lor, cu însemnele lor militare, un tineret captiv în false dileme, împrăștiindu-și izbucnirile într-o cruntă escapadă. În acel moment, Schuschnigg, micul dictator austriac, își joacă ultima carte. O, trebuie să ştie însă prea bine că în orice partidă există un stadiu critic dincolo de care devine imposibil să te mai redresezi; nu-ți mai rămâne altceva de făcut decât să-ţi priveşti adversarul cum își aruncă mâinile de cărţi câştigătoare și să încasez loviturile: dame, regi, tot ce tu n-ai jucat când ai avut ocazia şi ai păstrat febril în mână, cu speranţa că nu vei pierde. Căci Schuschnigg nu înseamnă nimic. Nu aduce nimic, nu e prietenul nimănui şi nimeni nu-şi pune speranţa în el. Dimpotrivă, el, Schuschnigg, e înzestrat cu toate defectele, cu aroganţa proprie aristocraţiei şi concepţii politice perfect retrograde. Omul care, cu opt ani în urmă, s-a plasat în fruntea unei organizaţii paramilitare a tineretului catolic, care a dansat pe cadavrul libertăţii nu poate spera acum ca aceasta să-i sară deodată în ajutor! Nicio rază de soare nu va pătrunde brusc în bezna sa, niciun surâs nu va înflori pe chipul spectrului pentru a-l încuraja să-şi ducă la îndeplinire ultima misiune. Niciun cuvânt de marmură nu va ieşi din gura sa, nicio particulă de graţie, niciun strop de lumină, nimic. Chipul său nu va fi străbătut de lacrimi. Schuschnigg nu e nimic mai mult decât un

jucător de cărţi, un pragmatic jalnic; a părut chiar să creadă în sinceritatea vecinilor săi germani, în loialitatea acordurilor pe care a fost totuşi forţat să le semneze. Se sperie puţin cam târziu; invocă zeiţele pe care le-a nesocotit, revendică angajamente ridicole în numele unei independenţe deja moarte. A refuzat să privească adevărul în faţă. Şi acum, iată-l venind spre el, apropiindu-se tot mai mult, oribil, inevitabil. Şi îi scuipă în faţă secretul dureros al compromisurilor sale.

Atunci, într-un ultim gest de disperare, va căuta sprijinul sindicatelor şi al partidului social-democrat, scoase însă în afara legii cu patru ani în urmă. Puşi în faţa pericolului, socialiştii acceptă totuşi să-i acorde susţinere. Schuschnigg lansează imediat propunerea unui plebiscit pe tema independenţei ţării. Hitler își iese din minţi. Pe 11 martie, într-o zi de vineri, la cinci dimineaţa, Schuschnigg este trezit din somn de secretarul său personal pentru cea mai lungă zi din viaţa sa. Se sprijină cu picioarele pe podea. Parchetul este rece. Îşi încalţă papucii. Este înştiinţat că au loc ample manevre ale trupelor germane. Punctul de frontieră de la Salzburg este închis, iar transporturile feroviare între Germania și Austria sunt sistate. Un şarpe alunecă printre tenebre. Oboseala existenţială este insuportabilă. Schuschnigg se simte deodată foarte bătrân, înfiorător de bătrân; dar va avea tot timpul din lume să se gândească la toate acestea, va face şapte ani de închisoare în timpul celui de-al Treilea Reich şi va avea şapte ani în care să se întrebe dacă a procedat bine pe vremuri, când a pus bazele micii sale grupări catolice paramilitare, şapte ani pentru a-şi da seama ce este cu adevărat catolic şi ce nu, pentru a distinge lumina de cenuşă. Chiar şi beneficiind de câteva privilegii, întemniţarea este o încercare teribilă. Odată eliberat de Aliaţi, va duce un trai liniştit. Și – ca și cum două vieţi ar fi posibile pentru fiecare dintre noi, ca şi cum jocul morţii ne-ar putea distruge visurile, ca şi cum în umbra acestor şapte ani l-ar fi întrebat pe Dumnezeu: „Cine sunt eu?“, iar Dumnezeu i-ar fi răspuns: „Un altul“ – fostul cancelar se va stabili în Statele Unite şi va deveni un american model, un catolic model, un profesor universitar model, în cadrul Universităţi Catolice din St. Louis. Puţin a lipsit ca Schuschnigg să stea la taclale, în capot, cu McLuhan{6} despre galaxia Gutenberg!

O ZI LA TELEFON

În jurul orei zece dimineaţa, în timp ce Albert Lebrun, preşedintele Republicii Franceze, parafează un decret referitor la denumirea de origine controlată Juliénas – celebrul decret din 11 martie 1938 – şi se întreabă, pe măsură ce privirea îi alunecă pe fereastra biroului, dacă într-adevăr vinurile de Émeringes şi Pruzilly merită această apelaţiune, în timp ce afară plouă, şi stropi micuţi izbesc geamurile ca o partitură executată la pian de mâna unui debutant – meditează Albert Lebrun într-un elan poetic – în momentul în care depune decretul într-un vraf enorm, o adevărată harababură! şi se apucă de altul, care stabileşte bugetul Loteriei Naţionale pentru anul următor – trebuie să fie a cincea sau a şasea oară de la preluarea funcţiei când semnează, căci unele decrete revin, ca rândunicile în arborii înalţi de pe chei, ocupându-şi în fiecare an locul pe biroul său; astfel, în timp ce Albert Lebrun se gândeşte, sub imensul egoism al abajurului său, ca nu va mai isprăvi în veci, la Viena, cancelarul Schuschnigg primeşte un ultimatum din partea lui Adolf Hitler. Ori îşi retrage proiectul de plebiscit, ori Germania invadează Austria. Orice tratative sunt excluse. Odată destrămat visul virtuţii, e timpul acum să-şi şteargă machiajul şi să-şi scoată costumul de scenă. Se scurg patru ceasuri interminabile. La ora paisprezece, sărind peste masa de prânz, Schuschnigg anulează în cele din urmă plebiscitul. Uf. Totul va putea continua ca şi până atunci: plimbările pe malul Dunării, muzica clasică, pălăvrăgelile, produsele de patiserie de la Demel sau Sacher.

Dar nu. Monstrul este mai lacom decât el. Cere acum demisia lui Schuschnigg şi înlocuirea sa cu Seyss-Inquart în funcţia de cancelar al Austriei. Atât, și mai multe nu. „Ce coşmar, nu se va sfârși niciodată!” Pe vremea când fusese luat prizonier de italieni, în Primul Război Mondial, Schuschnigg trebuie să fi citit mai degrabă articolele lui Gramsci decât romane de dragoste; şi atunci poate că a dat peste următoarele rânduri: „Când discuţi cu un adversar, încearcă să intri în pielea lui“. Însă el nu a intrat niciodată în pielea nimănui, cel mult şi-a tras pe el costumul lui Dollfuss, după ce, timp de câţiva ani, îi linsese ghetele. În locul cui să se pună? Nici nu-şi dă seama unde ar duce asta! Nu s-a pus el nici în pielea muncitorilor bătuți, nici a sindicaliştilor arestaţi, nici a democraţilor torturați; așa că asta ar mai lipsi acum, să reuşească să intre în pielea unor monştri! Ezită. Este ultimul minut din ultima sa oră. Şi apoi, ca de obicei, capitulează. El, forţa şi religia, el, ordinea şi autoritatea, iată-l cum acceptă tot ceea ce i se cere. E de ajuns să nu i se ceară frumos. A refuzat ferm libertatea

social-democraților. A refuzat curajos libertatea presei. A refuzat menţinerea unui parlament ales. A refuzat dreptul la grevă, la întruniri, dreptul la existentă al altor partide decât al său. Şi totuşi, e acelaşi om pe care, după încheierea războiului, cei de la nobila Universitate din St. Louis, Missouri, îl vor angaja în funcţia de profesor de ştiinţe politice. Desigur că nu ştia nimic despre ştiinţele politice, el, care refuzase toate libertăţile publice. Aşa se face că, după scurtul moment de ezitare – în momentul în care o haită de nazişti intră în cancelarie –, Schuschnigg cel intransigent, omul refuzului, negaţia ajunsă la rang de dictator, se întoarce spre Germania, cu glasul stins, cu botul roşu, cu ochii umezi și rosteşte un „da“ pierit.

În sfârșit! Nu-i rămânea nimic altceva de făcut, ne mărturiseşte el în memoriile sale. Fiecare se consolează cum poate. Se duce aşadar la palatul prezidențial, simţindu-se în fond uşurat, ucis, dar uşurat. Îi înaintează lui Wilhelm Miklas, preşedintele Republicii, demisia sa. Dar aici, surpriză, iată că Miklas, fiul unui mărunt angajat de la poştă, păstrat în funcţia de preşedinte pentru satisfacerea galeriei, care servea drept garant şi se mulţumea de obicei să stea cuminte pe lângă Dollfuss, apoi pe lângă Schuschnigg, în timpul ceremoniilor, iată deci că tăntălăul de Miklas îi refuză demisia. Fir-ar! I se telefonează lui Göring. Nu mai poate Göring de cretinii ăia de austrieci! Să-l lase odată în pace! Dar Hitler înţelege altfel lucrurile; Miklas trebuie să accepte acea demisie, urlă el la telefon, cu câte un receptor în fiecare mană; solicită imperativ lucrul acesta. E straniu să vezi cum, până la sfârșit, cei mai hotărâţi tirani respectă vag formalitățile, ca şi cum ar vrea să dea impresia că ei nu forţează procedurile, în timp ce calcă în picioare toate uzanţele. Ai zice că puterea nu le este de ajuns şi că nimic nu le face mai multă plăcere decât să-şi forţeze inamicii să îndeplinească pentru ultima oară, în favoarea lor, ritualurile puterii pe care sunt pe cale s-o piardă.

Fără doar şi poate, 11 martie este o zi lungă! Tic-tac, tic-tac, acul orologiului de deasupra biroului lui Miklas îşi continuă imperturbabil munca lui măruntă, de termită. Miklas nu e un războinic, l-a lăsat pe Dollfuss să-şi instaleze mica dictatură, iar el a putut astfel să-şi păstreze, fără un cuvânt, funcţia prezidenţială. Se spune că, în particular, Miklas emitea critici cu privire la încălcările Constituţiei – mare scofală! Şi totuşi, e un tip curios acest Miklas, căci în cel mai prost moment, în jurul orei două după-amiaza, pe data de 11 martie, când o teroare sacră începe să pună stăpânire pe întreaga lume, în timp ce Schuschnigg spune da, da, da numaidecât, la orice solicitare, iată că Miklas spune nu. Şi nu refuză trei sindicalişti, doi patroni de presă, un grup de deputaţi social-democraţi amabili; îl refuză pe Adolf Hitler. Caraghios tip, acest Miklas. El, care era atât de mărunt, un simplu figurant, de cinci ani preşedintele unei republici defuncte, iată

că acum se revoltă. El, cu moaca lui durdulie, de notabil, cu bastonul său, costumul său, melonul său şi ceasul său de buzunar, nu mai ştie acum să spună da. Omul nu e nicicând o certitudine; un biet amărât poate să se apuce deodată să sape înlăuntrul lui şi să dea peste o rezistenţă absurdă, un cui micuţ, o aşchie. Și iată cum un omuleţ aparent fără mari principii, un tăntălău lipsit de demnitate, ia poziţie. O, nu pentru mult timp, dar orişicât. Ziua va fi lungă pentru Miklas.

Într-o primă fază, după orele de presiune, sfârșește prin a ceda. Naziştii răsuflă uşuraţi; ei, care trec peste covoarele roşii cu tancurile, îşi doresc cu orice preţ să obțină acordul lui Miklas. „Da, Schuschnigg poate demisiona, în regulă, nu voi reveni asupra acestui punct." Surprinzătoare palinodie. Cu atât mai mult cu cât, la foarte puţin timp după ce şi-a dat consimţământul, în jurul orei şapte şi treizeci de minute seara, când Schuschnigg tocmai a căzut în puţul istoriei, iar naziştii, liniştiţi, se pregătesc să deschidă un vin spumant cu reflexe aurii în cinstea încoronării lui Seyss-Inquart, bunul Miklas îi trage de mânecă, la şapte şi treizeci şi unu de minute, pentru a-i înştiinţa că, dacă-şi dăduse acordul pentru demisia molâului de Schuschnigg, în schimb, refuza categoric numirea lui Seyss-Inquart.

E fix ora opt. Atunci, germanii, care, aşa cum se precizează în manualele şcolare, ţineau cu orice preţ să păstreze aparenţele pentru a nu alarma comunitatea internaţională (perfect neştiutoare, desigur), sătui să-l mai ameninţe pe Miklas, decid să treacă peste acest moment. Şi ce dacă Seyss-Inquart nu este încă numit în funcţia de cancelar, se vor folosi de el în calitate de ministru de Interne. Pentru a putea ordona Wehrmachtului să treacă frontiera austriacă fără a da prea ostentativ impresia unei transgresiuni a normelor de drept, i se solicită lui Seyss-Inquart să binevoiască să-i invite pe germani în frumoasa lui tară, și asta numaidecât și în mod oficial. O, desigur că el nu este decât un ministru, dar întrucât preşedintele Miklas refuză numirea lui în funcţia de cancelar, trebuie forţat puţin protocolul. Degeaba te agăţi de dreptul constituţional, circumstanţele sunt imperioase, nimic nu e deasupra lor.

Se așteaptă aşadar chemarea lui Seyss-Inquart, mica telegramă prin care le va cere naziştilor să vină să-i dea o mână de ajutor. Este opt şi jumătate seara, nu se întâmplă nimic. Vinul spumant se răsuflă în pahare. Pentru numele lui Dumnezeu, ce face Seyss-Inquart? Sperau cu toţii că va merge repede, că se va grăbi să-şi scrie mica telegramă şi că vor putea merge apoi să ia cina. Hitler şi-a ieşit din minţi, aşteaptă de ore întregi! De ani întregi, desigur! Atunci, la capătul răbdării, la ora opt şi patruzeci şi cinci de minute pe ceas, dă ordinul de invadare a Austriei. Invitaţia lui Seyss-Inquart nu mai contează. Nici cartele, constituţiile şi tratatele, nici legile, micile scursuri normative și abstracte, concubinele lui Hammurabi, ele, despre care se spune că

sunt aceleaşi pentru toţi, târfele! Faptul împlinit nu este oare cel mai solid dintre drepturi? Vom invada Austria fără permisiunea nimănui şi o vom face din iubire.

În ciuda acestor lucruri, odată lansată invazia, se stabileşte că, totuşi, cu o invitaţie formală situaţia ar fi mai sigură. Se compune atunci telegrama pe care germanii şi-ar fi dorit s-o primească; iubirile sunt de aşa natură, încât unii bărbați se mulţumesc să le dicteze amantelor bileţelele de amor la care visează. Trei minute mai târziu, Seyss-Inquart primeşte aşadar textul telegramei pe care va trebui să i-o trimită lui Hitler. Şi astfel, printr-un efect retroactiv subtil, invazia se transformă în invitație. Pâinea trebuie să devină carne. Vinul trebuie să devină sânge. Dar iată că – o nouă surpriză – Seyss-Inquart nu pare întru totul pregătit să vândă pielea Austriei. Minutele se scurg, telegrama nu mai soseşte.

În cele din urmă, spre miezul nopţii, când naziștii au pus deja mâna pe principalele centre de putere, când Seyss-Inquart refuza încă să parafeze telegrama, când în Viena au loc adevărate scene de nebunie, cu asasini insurgenţi, incendii, urlete, evrei târâţi de păr pe străzile pline de dărâmături, în timp ce marile democraţii se fac că nu văd nimic, în timp ce Anglia s-a culcat şi sforăie liniştită, iar Franța visează frumos, la capătul unui lung şir de discuţii, ridicând din umerii săi grei, istovit, fără îndoială dezgustat, bătrânul Miklas, cu inima grea, îl numeşte într-un sfârşit pe Seyss-Inquart cancelar al Austriei. Cele mai mari catastrofe se apropie adeseori cu paşi mici.

PRÂNZUL DE ADIO ÎN DOWNING STREET

A doua zi, la Londra, Ribbentrop a fost invitat de Chamberlain pentru un prânz de adio. După mai mulţi ani petrecuţi în Anglia, ambasadorul Reichului tocmai obţinuse o promovare. De aici înainte, avea să fie ministrul Afacerilor Externe. Se întorsese aşadar la Londra doar pentru câteva zile, ca să-şi ia rămas-bun şi să predea cheile casei, întrucât se spune că, înainte de război, Chamberlain, care poseda mai multe apartamente, îl avea drept locatar pe Ribbentrop. Despre acest fapt banal, despre acest conflict curios între imagine şi om, despre acest contract prin care Neville Chamberlain, numit „locatorul", se angaja, în schimbul unei anumite sume, să-l „găzduiască", să-i asigure lui Joachim von Ribbentrop dreptul de şedere confortabilă în reşedinţa sa din Eaton Square, despre acest fapt, aşadar, nimeni n-a tras nici cea mai măruntă concluzie. Chamberlain trebuie să fi primit chiria aceea între două veşti proaste, între două jocuri murdare. Dar afacerile trebuie să meargă mai departe. Nimeni n-a văzut în asta nicio anomalie, nu s-a dat nici cea mai măruntă interpretare acestui mic aspect ce ţinea de dreptul roman. Unui amărât judecat pentru furt i se reproşează un set întreg de antecedente, faptele vorbesc deodată din plin. Dar dacă faptele îl vizează pe Chamberlain, atunci trebuie tratate cu precauţie. Se impune o anumită decenţă, politica sa de împăciuire nu e nimic altceva decât o tristă eroare, iar activităţile sale de locator nu ocupă în istorie decât o nota de subsol.

Prima parte a prânzului se desfăşură în cea mai sinceră atmosferă de bună dispoziţie. Ribbentrop începu să povestească despre realizările lui sportive, apoi, după câteva autoironii, evocă plăcerile tenisului; Sir Alexander Cadogan îl asculta politicos. Mai întâi, se lansă într-o lungă divagaţie despre serviciu şi despre acea mică planetă din cauciuc acoperită cu pâslă albă, mingea, a cărei viaţă este foarte scurtă, insistă el, nici măcar cât ţine un meci! Apoi îl aminti pe marele Bill Tilden, care servea ca un semizeu, spuse el, şi a domnit singur peste tenisul anilor douăzeci, cum nimeni nu va mai reuşi în viitor. Tilden nu a pierdut niciun meci timp de cinci ani şi a câştigat Cupa Davis de şapte ori la rând. Avea ceea ce se numea atunci un serviciu de tunar, fizicul său fiind perfect alcătuit pentru această performanţă sublimă: era înalt, suplu, cu umeri laţi şi mâini uriaşe. Ribbentrop îşi împodobea discursul inepuizabil cu revelaţii şi anecdote picante; astfel, la începutul celei mai prolifice serii de victorii, lui Tilden i se amputase vârful unui deget; şi-l zgâriase accidental la grătar. După operaţie a jucat şi mai bine, ca şi cum acel mic vârf de deget ar fi fost o eroare a

selecţiei naturale pe care chirurgia modernă o corectase. Dar Tilden a fost mai presus de orice un strateg – insistă Ribbentrop, ştergându-şi buzele cu şervetul şi cartea sa, *Arta tenisului pe iarbă,* este o mână de reflecţii asupra disciplinei tenisului, precum lucrarea lui Ovidiu despre arta iubirii. Dar, mai presus de toate – chintesenţa fiinţei pentru cel pe care prieten săi din tinereţe îl porecliseră afectuos Ribbensnob –, Bill Tilden era relaxat, extrem de relaxat. Şi elegant, reverul său amintea de o reverenţă. Cu toate acestea, pe terenul de tenis era monarhul absolut, nimeni nu l-ar fi putut învinge, şi nici chiar victoriile adversarilor săi, atunci când trecuse de patruzeci de ani, nu-i putuseră răpi locul întâi, pe care-l merita datoritâ stilului său trufaş imprimat fiecărui meci pe care-l disputa. Apoi Ribbentrop vorbi puţin despre el, despre jocul lui. Ca să spunem drept, Sir Cadogan se plictisise până peste cap de aceste poveşti despre tenis şi îl asculta zâmbind pe ministrul Reichului. Doamna Chamberlain fusese încolţită și ea, încă de la începutul mesei, şi suporta politicos fluxul de cuvinte. Acum, Ribbentrop îşi evoca perioada din tinereţe petrecută în Canada, când, îmbrăcat în cămaşă şi pantaloni albi, tocindu-şi mocasinii pe terenurile de tenis, servea aşi aproape după bunul său plac. Merse până într-acolo încât să se ridice şi să imite un lob, şi fu cât pe ce să verse un pahar cu băutură, dar nu, până la urmă îl prinse la timp, şi gestul trecu drept o gluma. Pentru o clipă reveni la Tilden, la cei douăsprezece mii de oameni care veniseră să-l vadă jucând la începutul anilor douăzeci, un record absolut pentru acele vremuri care impresionează şi astăzi. Mai presus de orice însă, el rămăsese *number one,* repetă de câteva ori Ribbentrop, rămăsese *number one* mulţi ani la rând. Slavă Domnului, se servea în sfârşit felul principal.

La antreu se servise pepene galben cu îngheţată, iar Ribbentrop îşi înfulecase porţia fără sa-i dea nici cea mai mică atenţie. Felul principal era pui de Louhans à la Lucien Tendret. Churchill făcu un compliment şi, poate pentru a se amuza pe seama lui Ribbentrop şi a-l tachina pe Cadogan, îl provocă pe ministrul Reichului să reia discuţia despre tenis. Acest Bill Tilden nu fusese cumva comediant pe Broadway şi autorul a două romane oribile, dintre care unul se numea *Drumul fantomă* şi celalalt *Punci ratat* sau ceva de genul acesta? Ribbentrop habar n-avea. Şi în general nu mai ştia prea multe despre Tilden.

Masa continuă în aceeaşi notă. Ambasadorul Reichului părea să se simtă în largul său. De altfel, el fusese remarcat de Adolf Hitler pentru aerul său degajat, pentru eleganţa sa *old fashion.* Şi pentru curtoazia sa, în mijlocul a ceea ce era partidul nazist, o adunătură de bandiți și criminali. Atitudinea lui superioară, acordată la un fond de servitute desăvârşită, îl propulsase până în funcţia de ministru al Afacerilor Externe, post invidiat; şi în acel moment – pe 12 martie 1938, în

Downing Street – se găsea la apogeul a ceea ce-i rezervase viaţa. Îşi începuse cariera profesională ca importator de şampanie Mumm şi Pommery, iar Hitler îl trimisese în Anglia ca să facă lobby pentru Reich, să sondeze inimile unora și altora și să spicuiască informaţii. În această perioadă tulbure, i-a repetat necontenit lui Hitler că englezii erau efectiv incapabili să reacţioneze. L-a încurajat întotdeauna pe Führer să întreprindă cele mai nesăbuite acţiuni, flatându-i înclinaţia spre megalomanie şi brutalitate. Astfel a parcurs etapele gloriei naziste cel pe care Hitler îl numea uneori pe ascuns „micul negustor de şampanie", într-atât de tenace sunt prejudecăţile, chiar printre cei mai distructivi oameni ai societăţii.

Pe la mijlocul prânzului, după cum povesteşte Churchill în memoriile sale, și-a făcut apariţia un emisar de la Foreign Office. Poate că tocmai se împărţeau ultimele copane de pasăre, dacă nu se ajunsese deja la plăcintele cu brânză de vaci, însoţite de limonadă, sau dacă oaspeţii nu gustau deja din tartele *shion*: două sute de grame de făina, o sută de grame de unt, un ou sau două, un vârf de cuţit de sare, un pic de zahăr, un sfert de litru de lapte, gris şi apă, ca să lege toate ingredientele. Am să vă transmit detaliile despre umplutură şi coacere. Căci în Downing Street se preparau adeseori reţete franţuzeşti; prim-ministrul, Neville Chamberlain, era mare amator. Şi, la urma urmei, de ce să nu te interesezi de gastronomie? Undeva, în *Istoria Augustă,* se povesteşte că, odată, Senatul roman a deliberat ore întregi pe tema sosului pentru calcan. Aşadar, între două clinchete de furculiţă, trimisul Foreign Office-ului îi înmână discret un plic lui Sir Cadogan. Urmă o tăcere jenantă. Sir Cadogan părea să citească foarte atent. Convivii îşi reluară treptat conversaţia. Ribbentrop se purta ca şi cum nu se întâmplase nimic; rosti în şoaptă doua sau trei complimente la adresa stăpânei casei. Atunci, Cadogan se ridică şi-i înmână biletul lui Chamberlain. Cadogan nu părea nici surprins, nici contrariat de ceea ce tocmai citise. Se gândea. Chamberlain citi la rândul său, cu un aer preocupat. Între timp, Ribbentrop îşi continua pălăvrăgeala. Tocmai fusese servit desertul, fragi „cardinalizaţi", după reţeta lui Escoffier. O adevărată încântare. Mesenii îi înfulecară numaidecât, iar Cadogan se întoarse la locul său, cu biletul în mână. Churchill, deschizând unul din ochii lui mari de cocker şi îndreptându-l spre Chamberlain, observă o încruntătură severă între sprâncenele acestuia, conchise că vestea trebuia să li fost îngrijorătoare. Ribbentrop, în schimb, nu vedea nimic. Se simțea extraordinar, fără îndoială încântat de recenta sa promovare. La invitaţia doamnei Chamberlain, merseră cu toţii în salon.

Se servi cafeaua. Ribbentrop deschise subiectul vinurilor franţuzeşti, specialitatea lui, aşa că întreţinu mult timp o conversaţie monotonă.

La un moment dat, pentru a-şi ilustra o aserţiune, se prefăcu că apuca o cupă invizibilă, din vârful unei piramide invizibile de pahare, şi ţinu cu prestanţă un toast. Cupa invizibilă era rece, şampania invizibilă era la şase grade, temperatura ideală. Loveşte uşor, cu cuţitul său de desert, în cupă; Ribbentrop îşi înclină capul, zâmbeşte. Afară ploua, copacii sunt uzi, trotuarele sclipesc.

Soţii Chamberlain dau semne de nerăbdare, dar politicos. Nu se poate scurta o recepţie de felul acesta, cu ministrul unei puteri europene. Este nevoie de tact, trebuie găsit prilejul de a se retrage. Curând, oaspeţii începură şi ei să simtă că se întâmpla ceva, mai ales că între Chamberlain și soţia lui se desfășura o conversaţie confidenţială care îngloba treptat tot mai mulţi protagonişti: Cadogan, Churchill şi soţia sa, precum şi alţi câţiva. Apoi se produse primul val de plecări. Soţi Ribbentrop rămaseră însă pe loc, fără să bage de seamă stânjeneala care domnea în încăpere, mai ales el, pe care acea zi de bun-rămas părea să-l îmbete şi să-l priveze de cel mai elementar tact. Oamenii erau nerăbdători. Din nou, foarte politicos, fără s-o arate. Evident ca un oaspete de onoare nu putea fi dat afară; trebuia pur şi simplu să înţeleagă singur că era timpul să părăsească salonul, să-şi îmbrace pardesiul şi să urce înapoi în Mercedesul său mare, cu svastici.

Dar Ribbentrop nu pricepea nimic, absolut nimic; pălăvrăgea în continuare. Şi soţia lui tocmai începuse şi ea o conversaţie însufleţită cu doamna Chamberlain. Atmosfera devenea ireală; gazdele manifestau, prin inflexiuni foarte subtile ale vocii, o nerăbdare abia perceptibilă, dar pe care adevărata politeţe ar fi trebuit s-o distingă. În astfel de momente, ne întrebam dacă suntem nebuni sau prea scrupuloşi, dacă celălalt simte disconfortul care nouă ne pare palpabil; dar nu, nimic. Creierul este un organ etanş. Ochii nu trădează gândul, gesturile imperceptibile nu pot fi citite de către ceilalţi; am putea crede că întregul corp este un poem care pe noi ne face să ne mistuim, pe când vecinii noştri nu pricep o iotă din el.

Dintr-odată, luând problema în mâini, Chamberlain îi spuse lui Ribbentrop: „Vă rog să mă scuzaţi, sunt chemat într-o chestiune urgentă”. Un pic cam abrupt, dar nu găsise altă modalitate de a tranşa situaţia. Lumea se ridică, majoritatea oaspeţilor îşi luară rămas-bun de la gazdele lor şi părăsiră reşedinţa din Downing Street. Dar domnul şi doamna Ribbentrop mai zăboviră alături de cei rămaşi. Discuţia se prelungi încă mult timp. Nimeni nu vorbea despre biletul citit de Cadogan şi Chamberlain în timpul mesei, bilet care plutea în atmosferă ca o mică fantoma de hârtie, o replica necunoscută pe care toată lumea și-ar fi dorit s-o audă și care constituia de fapt adevăratul text al acelui vodevil ciudat. În cele din urmă se retraseră cu toţii, dar

nu înainte ca Ribbentrop să-şi verse tot sacul de mondenităţi insipide. Fostul actor de teatru neprofesionist îşi juca unul dintre rolurile secrete pe marea scenă a istoriei. Fost patinator pe gheaţa, jucător de golf, violonist, la toate se pricepea Ribbentrop! La toate! Ştia chiar şi cum să prelungească cât mai mult cu putinţă o masa oficială. Era într-adevăr un măscărici caraghios, un amestec bizar de ignoranţă şi rafinament. Se pare că făcea şi greşeli de sintaxă grosolane; iar von Neurath. Pentru a-l pune într-o lumină nefavorabilă – atunci când treceau pe la el memorandumurile scrise de Ribbentrop însuşi pentru Führer evita scrupulos să le corecteze.

Ultimii invitaţi se retraseră în cele din urmă, iar soţii Ribbentrop hotărâră şi ei să ridice tabăra. Şoferul le deschise portiera. Doamna Ribbentrop îşi sumese cu un gest delicat rochia şi intrară amândoi în maşină. Apoi îşi manifestară deschis bucuria. Soţii Ribbentrop se amuzară copios că reuşiseră sa-i joace pe toţi pe degete. Îşi dăduseră, fireşte, prea bine seama că, după ce emisarul de la Foreign Office sosise cu mesajul, Chamberlain păruse preocupat, îngrozitor de preocupat. Bineînţeles, soții Ribbentrop ştiau exact ce conţinea biletul, și își asumaseră misiunea de a-i face pe Chamberlain şi pe restul echipei sale să piardă cât mai mult timp cu putinţă. Astfel, ei eternizaseră prânzul, apoi cafeaua, apoi discuţiile din salon, până dincolo de orice înţelegere. Între timp, Chamberlain nu se putuse ocupa de chestiunea urgentă, prins fiind cu discuţiile despre tenis şi degustarea delicioaselor *macarons*. Soţii Ribbentrop, profitând de politeţea sa excesivă, aproape maladivă, din moment ce prima chiar şi în faţa raţiunilor de stat, îl deturnaseră cu multă eficacitate de la munca sa. Şi asta deoarece biletul adus de emisarul de la Foreign Office, al cărui mister s-a întins pe tot parcursul acelei mese nesfârşite, conţinea o veste cumplita: trupele germane tocmai intraseră în Austria.

BLITZKRIEG

În dimineaţa zilei de 12 martie, austriecii aşteptau sosirea naziştilor cu nerăbdare și o bucurie indecentă, în multe dintre filmările din acea zi se vede cum oamenii întind mâna ba spre taraba vreunui chioşc, ba spre câte o camionetă, în căutarea unui steag cu svastică. Pretutindeni, curioşii se ridică în vârful picioarelor, se caţără pe cornişe, pe garduri, pe stâlpii felinarelor, oriunde, numai să *vadă*. Dar nemţii se lasă aşteptaţi. Dimineaţa trecu… apoi, straniu, se scurse şi după-amiaza; din când în când, câte un zgomot puternic de motor străbătea peisajul rural, steagurile fluturau, zâmbetele înfloreau pe chipurile oamenilor. „Sosesc! sosesc!” se auzeau ţipetele răsunând din toate părţile. Ochii bulbucaţi țintuiau asfaltul… nimic. Speranţele se înteţeau, apoi oamenii se calmau, ridicau din umeri şi, după un sfert de oră, se aşezau din nou pe pământ, ghemuiţi în iarbă, și discutau.

Pentru seara acelei zile, naziştii vienezi organizaseră o procesiune luminată de torţe pentru a-l întâmpina pe Adolf Hitler. Ceremonii trebuie să fi fost emoționantă şi grandioasă. Oamenii aşteptară până târziu, dar nu veni nimeni. Nu înţelegeau ce se petrecea. Bărbaţii băură bere, cântară şi tot cântară, dar în curând nu mai avu nimeni chef să cânte, erau cu toţii oarecum dezamăgiţi. Aşa că, atunci când trei soldaţi germani coborâră din tren, se iscă un moment de jubilare. Soldați germani? Un miracol! Fură oaspeţii întregului oraş; nicicând nu avea să-i mai iubească nimeni așa cum îi iubiră vienezii în acea noapte! Viena! Le-au oferit toate bomboanele tale de ciocolată, toate ramurile tale de brad, toată apa Dunării, toate vânturile Carpaţilor, Ringul tău, Palatul Schönbrunn, cu salonul său chinezesc, cu Sala Napoleon, cu cadavrul regelui Romei, cu sabia Piramidelor! Totul! Și nu erau decât trei soldaţi mărunţi, care se ocupau de încartiruirea trupelor. Dar vienezii erau atât de nerăbdători să fie invadaţi, încât îi plimbară prin oraş, purtându-i în triumf. Cei trei soldați amărâţi nici nu înţeleseră bine entuziasmul pe care-l stârniseră. Habar n-aveau că ar putea fi atât de îndrăgiţi. Ba chiar se speriară un pic… Dragostea este uneori înfricoşătoare. Cu toate acestea, oamenii începeau să-şi pună întrebări. Unde era maşinăria de război germană? Ce făceau tancurile? Vehiculele blindate? Și toate bestiile fabuloase care le fuseseră făgăduite; unde erau? Aşadar, pe Führer nu-l mai interesa Austria, ţara sa natală? Nu, nu, nu era aşa, însă… începuse să se înfiripe un zvon, dar nimeni nu îndrăznea să vorbească despre asta cu voce tare.

Trebuiau totuşi sa fie atenți la naziştii care ascultau totul… Se

spunea – nu era sigur, dar situaţia părea să confirme zvonurile – că după ce trecuse frontiera, cu un avânt greu de imaginat, fabuloasa maşinărie de război germană clacase lamentabil.

De fapt, armata germană întâmpinase cele mai mari dificultăţi în trecerea frontierei. Operaţiunea se desfăşurase într-un haos de nedescris, cu o terifiantă lentoare. Și acum era staţionată lângă Linz, la nicio sută de kilometri distantă. Cu toate acestea, din câte se pare, în acea zi de 12 martie era foarte frumos afară, chiar o vreme de vis.

Totul începuse atât de bine! La ora nouă ridicăm bariera vamală şi, hop, suntem în Austria! Fără să fie măcar nevoie de violență sau de lovituri de tun, nu, aici, e vorba de dragoste, cucerirea vine de la sine, tandru, cu un zâmbet. Tancurile, camioanele, artileria grea, tot calabalâcul se îndreaptă încet spre Viena, pentru măreața paradă nupţială. Mireasa a consimţit, nu este un viol, așa cum s-a afirmat, este o nuntă. Austriecii strigă, reproduc cât ştiu ei de bine salutul nazist, în semn de bun-venit; s-au antrenat timp de cinci ani. Dar drumul spre Linz este dificil, vehiculele scot fum, motocicletele huruie ca nişte pluguri rotative. Ah! Mai bine s-ar fi apucat de grădinărit, nemții, ar fi făcut un mic tur al Austriei şi apoi s-ar fi întors la Berlin, cuminţi, și ar fi transformat toate vehiculele militare în tractoare şi ar fi plantat varză în parcul Tiergarten. Căci, în apropiere de Linz, toată treaba se strică. Cerul este totuşi imaculat, senin, unul dintre cele mai frumoase ceruri cu putinţă.

Horoscopul din 12 martie indica o zi minunată pentru Balanţa, Rac şi Scorpion. În schimb, pentru restul omenirii, cerul era nefast. Democraţiile europene arătau în faţa invaziei o resemnare marcată de fascinaţie. Englezii, care ştiau că era iminentă, îl avertizaseră pe Schuschnigg. Asta este tot ce au făcut. Francezii nu aveau guvern, criza ministerială picase la ţanc.

La Viena, în acea dimineaţă de 12 martie, numai redactorul-şef al publicaţiei *News Wiener Tagblatt*, Emil Löbl, va publica un articol în care să aducă un omagiu micului dictator Schuschnigg – un foarte mărunt act de rezistenţă; şi aproape singurul. În cursul dimineţii, o şleahtă va da buzna în sediul redacţiei, iar Löbl va fi înlăturat brutal. Trupele SA îşi fac apariţia în birouri şi-i iau la bătaie pe angajaţi, pe jurnalişti, pe editori. Totuşi, cei de la *Neues Wiener* nu sunt nişte stângişti, n-au scos un cuvânt atunci când Parlamentul a dispărut în neant, au aprobat cuminte catolicismul autoritar al noului regim, au acceptat epurările editoriale sub regimul Dollfuss; nici plecarea social-democraţilor, arestaţi, supuşi interdicției de a mai lucra, nu i-a deranjat prea mult. Dar eroismul este un lucru ciudat, relativ, şi, în fond, este deopotrivă emoţionant şi îngrijorător să vezi că, în acea dimineaţă, singurul care a protestat a fost Emil Löbl.

Nici la Linz lucrurile nu stăteau altfel. Se făcuseră epurări teribile, iar acum oraşul era întru totul nazist. Peste tot, oamenii cântau pană-şi pierdeau suflul, nutrind tot mai mult, cu fiecare minut ce trecea, speranţa de a-l vedea pe Führer. Parcă toată lumea s-ar fi adunat acolo, soarele strălucea şi berea curgea în valuri. Apoi, dimineaţa trece, oamenii somnolează prin câte un colţ de bar şi, cum nimic nu opreşte timpul în loc, brusc se face amiază şi, pe Pöstlingberg, soarele este la zenit. Fântânile sunt tăcute, familiile se întorc acasă pentru cină, Dunărea îşi unduieşte valurile. La Grădina Botanică, colecţia fabuloasă de cactuşi este înţesată de confetti, păianjenii îi iau drept muşte. La Viena, în Café Central, oamenii murmură cum că germanii nu au ajuns încă la Wels, că poate nu ar fi nici măcar la Meggenhofen! Cârcotaşii chicotesc cum că ar fi luat-o în direcţia greşită, că se îndreaptă spre Susa ori Damietta, că anul viitor o să-i vedem la teatrul de revistă Bobino! Dar unii vorbesc cu glas abia şoptit despre o defecţiune, o pană de combustibil, o mare problemă de realimentare.

Hitler a părăsit oraşul München într-un automobil, cu vântul rece șfichiuindu-i fața. Mercedesul lui rulează prin pădurile adânci. Plănuise să meargă mai întâi la Braunau, oraşul său natal, apoi la Linz, oraşul tinereţii sale, şi în cele din urmă la Leonding, unde erau înmormântai părinţii săi. Per ansamblu, a fost o călătorie plăcută. În jurul orei patru după-amiaza, Hitler a trecut graniţa la Braunau; era o zi luminoasă, dar foarte rece, convoiul său era alcătuit din douăzeci şi patru de automobile şi douăzeci de camionete. Toate efectivele sunt prezente: trupele SS, SA, poliţia, toate corpurile armatei. Comunicăm cu mulţimea. Ne oprim pentru o clipă în fata casei Führerului, dar nu avem timp de pierdut! Suntem deja în mare întârziere. Fetele întind buchete de flori, mulţimea flutură steguleţele cu svastici, totul merge bine. Până la mijlocul după-amiezii, cortegiul a trecut deja prin mai multe sate, Hitler zâmbeşte, face cu mâna, pe chipul lui se citeşte vizibil exaltarea; schiţează salutul naţional-socialist la fiecare pas, oriunde vede un mic grup de ţărani sau de fete tinere. Dar, cel mai adesea, se mulţumeşte cu această poză ciudată pe care Chaplin a parodiat-o atât de bine, cu braţul pliat într-un gest dezinvolt, uşor efeminat.

UN AMBUTEIAJ DE PANZERE

Blitzkrieg este o simplă formulă, un cuvânt pe care publicitatea l-a lipit dezastrului. Teoreticianul acestei strategii agresive se numeşte Guderian. În cartea sa *Achtung – Panzer!* cu un titlu sec, dar captivant, Guderian şi-a dezvoltat teoria despre războiul-fulger. Desigur, l-a citit pe John Frederick Charles Fuller; i-a plăcut nespus cartea proastă a acestuia despre yoga, a parcurs febril profețiile sale delirante, în care a crezut că a descoperit misterul înspăimântător al lumii; dar, mai presus de orice, articolele sale despre mecanizarea armatelor i-au răpit somnul, nopţi şi nopţi la rând. L-au pus pe gânduri cărţile lui Fuller, îi plăcea aceasta evocare pătimaşă a unui război eroic şi brutal. Căci John Frederick Charles Fuller este pătimaş, atât de pătimaş, încât puţin mai târziu i se va alătura lui Mosley, deplângând indolenţa democraţiilor parlamentare şi solicitând un regim mai exaltant. Astfel, el va deveni membru al Ligii Nordice, vizând promovarea nazismului. Adepţii se întruneau în secret, în câte o căsuţă tipic englezească, şi petreceau ore întregi discutând despre evrei. Dar simpatizanţii Ligii nu erau doar negustori din Mayfair, o, nu, printre ei se număra şi Lady Douglas-Hamilton, care iubea atât de mult animalele; căci, se ştie, toate suferinţele au ca sediu central sufletul omenesc. Printre ei se afla și bunul duce de Wellington, Arthur Wellesley, vedeta saloanelor, absolvent al colegiului Eton, om care beneficiase de toate înlesnirile din lume, fiind prin urmare de neiertat, cunoscător al operelor lui Properţiu şi Lucan, fără îndoială cu obiceiul de a se plimba în zori prin grădinile reşedinţei sale, cântând din fluier printre păstorii lui Teocrit, colecţionar de opere de artă, poate nu dintre cele mai bune, dar orișicât. Și care totuşi avea craniul îngust, buza de jos lipsită de vlagă şi o privire absentă, aşa încât, dacă ar fi fost născut într-o suburbie londoneză, probabil că nu s-ar fi vorbit niciodată despre el.

„Achtung – Panzer!“ La 12 martie 1938, vehiculele blindate deschideau parada; în fruntea celui de-al XVI-lea corp de armată, Heinz Guderian îşi va împlini în sfârşit visul. Primul vehicul blindat german a fost proiectat în 1918, în douăzeci de exemplare; era o carcasă grea de fier, o cutie de două sute de cai, un căruţ mare și foarte lent, dificil de manevrat. La sfârşitul războiului, unul dintre ele a înfruntat în luptă unu la unu un tanc englez şi a fost iremediabil distrus. E drept că, de la acest botez, tancul înregistrase un progres semnificativ, dar rămâneau încă multe de făcut. Astfel, Panzer IV, care avea să fie la un moment dat rege pe câmpul de bătălie, nu se afla

deocamdată, în acea zi a lunii martie 1938, decât într-un stadiu incipient. Produsă de Krupp, această maşină de luptă de mici dimensiuni se dovedea absolut mediocră. Avea o armură prea uşoară, incapabilă să reziste în faţa obuzelor antitanc, iar ţeava îi permitea să atace doar ţinte moi. Panzer II era chiar mai mic, o adevărată cutie de sardine. Era rapid, uşor, dar incapabil să străpungă armura unui tanc inamic, fiind el însuşi vulnerabil. Era depăşit încă de la ieşirea din fabrică. De altfel, inițial trebuia să fie un vehicul de antrenament, însă procesul de producţie a înregistrat întârzieri; războiul a venit mai repede decât era aşteptat, şi tancul a fost introdus în serviciul activ. Cât despre Panzer I, acesta era practic o tanchetă şi nu susţinea mai mult de două persoane, care stăteau aşezate direct pe metal, ca nişte profesori de yoga. Era prea fragil şi avea un armament foarte slab, în schimb, era ieftin, doar cu puţin mai scump decât un tractor.

Tratatul de la Versailles interzicea Germaniei fabricarea de tancuri, astfel încât companiile germane le produceau prin intermediul unor societăţi-paravan din străinătate. Iată, aşadar, cum ingineriile financiare au servit dintotdeauna celor mai nocive manevre. Astfel, în secret, Germania îşi constituise, din câte se spunea, o prodigioasă maşinărie de război. Și tocmai această nouă armată, această promisiune împlinită în sfârşit în văzul întregii lumi, era ceea ce aşteptau toţi austriecii pe marginea drumului, în data de 12 martie 1938. Prin urmare, era firesc ca oamenii sa fie uşor neliniştiţi, uşor febrili, sub soarele radios.

Tocmai acela a fost momentul în care un firicel de nisip s-a strecurat în formidabila maşinărie de război germană. Mai întâi, un şir întreg de blindate erau trase pe dreapta. Hitler, care trebuia să plece în Mercedesul său, le aruncă o privire dispreţuitoare. Apoi erau şi alte vehicule ale artileriei grele, rămase în mijlocul drumului; şi degeaba claxonară, strigară unii şi alţii că Führerul trebuia să treacă, tancurile vâsleau parcă printr-o mare de clei. Un motor este ceva sublim, un adevărat miracol, dacă stai bine să te gândeşti. Un strop de combustibil, o scânteie şi hop! presiunea creşte, împinge pistonul, ceea ce antrenează după sine rotaţia arborelui cotit, şi pe-aici ţi-e calea! Dar e simplu doar pe hârtie, de îndată ce face pană, ai dat de belea! Nu mai înţelegi nimic. Trebuie să-ţi vâri mâinile într-o unsoare oribilă, să deșurubezi, să înşurubezi… Or acum, pe 12 martie 1938, în ciuda soarelui care strălucea puternic, era îngrozitor de frig. Prin urmare, nu era prea distractiv să scoţi lada cu scule pe marginea drumului. Hitler își iese din minţi, ceea ce trebuia să fie o zi de glorie, o traversare vivace şi hipnotică, se transformă într-un ambuteiaj. În locul vitezei, un blocaj; în locul vitalităţii, asfixiere; în locul elanului, un dop.

În oraşele mici, ca Altheim, Ried, peste tot aproape, tinerii austrieci aşteaptă, cu feţele biciuite de vânt. Unii plâng de frig. În acea perioadă, la marele târg al personalităţilor, franţuzoaicele îl vor pe Tino Rossi la Galeriile Lafayette, iar americancele vor să danseze swing pe acordurile muzicii lui Benny Goodman. Însă austriecelor nu le pasă de Tino Rossi şi Benny Goodman; ele l-au cerut pe Adolf Hitler. Astfel că, la intrarea în sate, se aud strigăte: *„Der Führer kommt!”* Şi apoi, cum nu apare nimeni, oamenii încep să discute în legea lor.

Asta pentru că nu rămăseseră în pană doar câteva tancuri izolate, nu vorbim doar de câte un mic vehicul blindat pe ici, pe colo, nu, vorbim despre cea mai mare parte a impozantei armate germane; acum, drumul era complet blocat. Ah! Parcă-i o scenă desprinsă dintr-un film de comedie: Führerul care-și iese din minţi, mecanicii care aleargă pe şosea, ordinele strigate cu repeziciune în limba aspră şi febrila a celui de-al Treilea Reich. Şi apoi o armată, când trece cu tancurile peste tine, când defilează cu treizeci şi cinci de kilometri pe oră, în plină zi, stârneşte oareşce vâlvă. Dar o armată rămasă în pană nu înseamnă nimic. O armată rămasă în pană este culmea ridicolului. Generalul primeşte o săpuneală pe cinste! Urlete, insulte; Hitler îl consideră responsabil pentru acest fiasco. Ar fi trebuit să degajeze vehiculele grele, să tracteze câteva tancuri, să împingă nişte maşini, pentru a-i permite Führerului să treacă. Hitler a ajuns în cele din urmă la Linz după căderea nopţii.

*

Între timp, sub o lună îngheţată, trupele germane încărcară în cea mai mare viteză, pe platforme de tren, cât mai multe tancuri cu putinţă. Fără îndoială că aduseseră de la München specialişti, lucrători feroviari şi operatori de macarale. Apoi, trenurile purtară blindatele de parcă ar fi fost recuzita unui circ. Trebuiau cu orice preţ să ajungă la Viena pentru ceremoniile oficiale, spectacolul cel mare! Probabil că a fost o scenă bizară, siluetele acelea sinistre, trenurile acelea rulând pe timp de noapte de-a lungul Austriei, ca nişte dricuri, cu încărcătura lor de maşini blindate și tancuri.

INTERCEPTĂRI TELEFONICE

Pe 13 martie, a doua zi după Anschluss, serviciile secrete britanice interceptară o comedie telefonică ciudată între Anglia şi Germania – „Domnule Ribbentrop“, se plângea Göring, care rămăsese la cârma Reichului în timp ce Hitler se îndrepta spre patria sa, „această chestiune a ultimatumului cu care am ameninţa Austria este o minciună abominabilă. Seyss-Inquart, adus la putere prin voinţa poporului, ne solicită ajutorul. Dacă aţi cunoaşte brutalitatea regimului Schuschnigg!“ La care Ribbentrop răspunse: „Este uimitor! Toată lumea trebuie să ştie.“ Discuţia continuă în aceeaşi notă timp de o jumătate de oră. Trebuie să ne imaginăm ce se petrecea în mintea celor care notau aceste fraze ciudate; foarte probabil, aveau impresia că se aflau deodată în culisele unui teatru. Apoi, dialogul se sfârşeşte. Göring evocă vremea însorită. Cerul senin. Păsările. Stă pe balcon, spune el, şi asculta la radio entuziasmul austriecilor. „E minunat!“ exclamă Ribbentrop.

Şapte ani mai târziu, la 29 noiembrie 1945, dialogul acesta răsună din nou. Erau aceleaşi cuvinte, poate mai puţin ezitante, mai elaborate în scris; dar exact aceleaşi cuvinte dezinvolte, acelaşi sentiment de deriziune. Asta se întâmplă la Nürnberg, la tribunalul internaţional. Acuzatorul american, Sydney Alderman, scoate un vraf de hârtii din dosarul său, în sprijinul acuzaţiei de complot împotriva păcii. Conversaţia aceasta dintre Ribbentrop şi Göring îi pare foarte edificatoare; se subînţelege un soi de „limbaj dublu”, spune el, menit să inducă în eroare alte naţiuni.

Aşadar, Alderman îşi începu lectura. Citi scurtul dialog ca şi cum ar fi citit replicile unei piese de teatru. Şi o făcu atât de convingător, încât, atunci când pronunţă numele lui Göring, referindu-se la primul personaj, adevăratul Göring, aflat în boxa acuzaţilor, dădu să se ridice. Dar înţelese numaidecât că nu era chemat, în schimb cineva îi interpreta rolul în faţa lui şi-i reproducea tiradele. Cu o voce monotonă şi grea, Aldemran citi mica scenetă.

Göring: – Domnule Ribbentrop, după cum știți, Führerul mi-a încredinţat conducerea Reichului în absența sa. Voiam să vă informez cu privire la imensa bucurie care copleşeşte Austria şi pe care o puteri auzi la radio.

Ribbentrop: – Da, e fantastic, nu-i aşa?

Göring: – Seyss-Inquart se temea ca ţara să nu cadă pradă terorii sau războiului civil. Ne-a cerut să venim imediat, iar noi ne-am

îndreptat numaidecât spre frontieră, pentru a evita haosul.

Ceea ce Göring nu ştia în acel moment, pe data de 13 martie 1938, era că într-o bună zi urma să intrăm în posesia unor schimburi de replici mai veridice. El ceruse serviciilor din subordine să-i consemneze discuţiile importante; istoria trebuia să se poată servi de ele. Cine ştie, poate că la bătrâneţe avea să scrie o versiune proprie a *Războiului gali*c! Şi atunci s-ar fi putut bizui pe notiţele luate pe furiş în timpul episoadelor majore ale carierei sale. Ceea ce nu ştia era că aceste note, în loc să sfârşească pe biroul său, la pensie, aveau să ajungă în mâinile unui procuror, aici, la Nürnberg. Apoi fură reproduse alte scene, cele jucate între Berlin şi Viena, cu două zile mai înainte, în noaptea de 11 martie, când Göring credea că nimeni nu-l ascultă, nimeni în afară de Seyss-Inquart sau Dombrowski, consilierul ambasadei care servea drept intermediar, şi, desigur, cel care consemna pentru posteritate conversaţiile lor prodigioase. Nu ştia că, de fapt, toată lumea îl asculta. O! nu în clipa în care vorbea, nu, ci din viitor, tocmai din acea posteritate la care trăsese cu ochiul. Așa stau lucrurile. Toate conversaţiile pe care Göring le-a purtat în acea noapte sunt într-adevăr perfect arhivate, disponibile. Au scăpat în chip miraculos din bombardamente.

Göring: – Când se gândeşte Seyss-Inquart să-și formeze cabinetul?
Dombrowski: – La ora 21.15.
Göring: – Acest cabinet trebuie format la ora 19.30.
Dombrowski: – … la ora 19.30.
Göring: – Keppler o să vă dea numele. Ştiţi cine trebuie să fie ministru al Justiţiei?
Dombrowski: – Da, da…
Göring: – Spuneţi numele…
Dombrowski: – Cumnatul dumneavoastră, nu-i așa?
Göring: – Corect.

Astfel, din oră în oră, Göring îşi dictează ordinea de zi. Pas cu pas. Iar replicile sale scurte trădează tonul imperios, dispreţul. Latura mafiotă a acestui caz sare deodată în ochi. La nici douăzeci de minute de la scena pe care tocmai am citit-o, Seyss-Inquart sună din nou. Göring îi ordonă să se întoarcă la Miklas şi să-i explice că, dacă nu-l va numi cancelar înainte de ora nouăsprezece treizeci, o invazie se poate abate asupra Austriei. Suntem departe de conversaţia amabilă dintre Göring şi Ribbentrop pe tema spionilor englezi, departe de eliberatorii Austriei. Dar mai este un lucru care trebuie să ne reţină atenţia; şi anume, expresia utilizată de Göring, ameninţarea cu invazia care se poate *abate asupra Austriei.* I se asociază numaidecât imagini terifiante. Însă trebuie derulat înapoi filmul pentru a înţelege cum se cuvine, trebuie să uităm ceea ce credem că ştim, trebuie să uităm de război,

trebuie să ne debarasăm de ştirile vremii, de montajele lui Goebbels, de toată propaganda lui. Trebuie să ne amintim că, în acest moment, *Blitzkrieg* nu înseamnă nimic. Nu e decât un ambuteiaj de panzere. Nu e decât o imensă pană de motor pe şoselele austriece, nimic altceva decât furia oamenilor, un cuvânt venit prea târziu, ca o cacealma la poker. Şi uimitor în acest război este succesul inedit al acelei impertinenţe, din care trebuie reţinut un aspect: lumea cedează în faţa blufului. Chiar şi lumea cea mai serioasă, cea mai rigidă, chiar şi vechea ordine, dacă nu cedează întotdeauna în faţa exigenţelor justiţiei, dacă nu se înclină întotdeauna în faţa poporului răsculat, se înclină în fata unui bluf.

La Nürnberg, Göring asculta, cu bărbia sprijinită-n pumn, lectura lui Alderman. Din când în când schiţa un zâmbet. Protagoniştii scenei sunt reuniţi în aceeaşi încăpere. Nu mai sunt la Berlin, Viena și Londra, sunt la doar câţiva metri unii de alţii: Ribbentrop şi prânzul de rămas-bun, Seyss-Inquart şi servilismul lui de *kapo*{7}, Göring şi metodele sale de gangster. În cele din urmă, pentru a-și încheia demonstraţia, Alderman reveni la data de 13 martie. Citi finalul micului dialog. Îl citi cu acel glas monoton care ştirbea discuţiei întreg prestigiul şi o reducea la ceea ce era: pur şi simplu o ticăloşie.

Göring: – E o vreme minunată aici. Cer senin. Stau pe balconul meu, învelit cu pături, la aer curat. Tocmai îmi beau cafeaua. Păsările ciripesc. Ascult la radio entuziasmul austriecilor.

Ribbentrop: – E minunat!

În acea clipă, sub orologiu, în boxa acuzărilor, timpul stă în loc; ceva se întâmplă. Toată sala se întoarce spre ei. După spusele lui Kessel, trimis special al publicaţiei *France-Soir* la tribunalul de la Nürnberg, la auzul acelui cuvânt, „minunat!”, Göring izbucni în râs. Amintindu-și de acea exclamaţie exagerată, simţind poate că acea replică teatrală era la antipozii marii istorii, ai decenţei sale, ai ideii generale despre marile evenimente, Göring îl privi pe Ribbentrop şi izbucni în râs. Iar Ribbentrop, la rândul său, fu zdruncinat de un râs nervos. În faţa tribunalului internaţional, în faţa judecătorilor, în faţa jurnaliştilor din întreaga lume, cei doi nu se putură abţine să nu pufnească-n râs, printre ruine.

MAGAZINUL CU RECUZITĂ

Adevărul se răspândeşte în tot soiul de pulberi. Astfel, cu mult înainte de a-şi spune Anders, *Altul*, emigrat în Statele Unite şi nevoit fiind să-şi câştige existenţa din slujbe mărunte, devenind accesorist la peste patruzeci de ani, intelectualul german Günther Stern lucrează la Hollywood Custom Palace, magazin ale cărui galerii păstrează şi ascund tot trecutul vestimentar al omenirii. Hollywood Custom Palace este un magazin cu piese de recuzită care închiriază, pentru diverse filme, costume de Cleopatre şi Dantoni, de acrobaţi din Evul Mediu şi burghezi din Calais. Găseşti tot ce vrei la Hollywood Palace, toată garderoba demodată a umanităţii, neant sublim, firimituri de glorie împrăştiate pe rafturi, simulacre de amintiri. Aici, se ţin la păstrare săbiile din lemn, coroanele din carton, pereţii despărţitori din hârtie. Totul este fals. Cărbunele de pe gulerul minerului, gaura din genunchiul cerşetorului, sângele de pe gâtul condamnatului. Istoria e un spectacol. La Hollywood Palace te întâlnesti cu tot ce a fost: vesminte de martiri stau întinse la uscat pe aceleaşi frânghii ca şi togile patricienilor. Nu se face nicio deosebire. Se afirmă că imaginile, cinematograful, fotografiile nu constituie lumea – nu sunt tocmai sigur de asta. Astfel, etajele clădirii în care epocile se îngrămădesc laolaltă, lasă impresia absurdului sau nebuniei. Ca şi cum te-ai afla în mijlocul grandorii, dar încolţit, înghesuit, ca şi cum praful n-ar fi nimic altceva decât pudră, uzura, o iluzie, murdăria, machiaj, iar aparenţa, adevărul lucrurilor. Dar întreaga omenire înseamnă, cu siguranţă, prea mult. Iar la Hollywood Palace se îngrămădesc prea multe boarfe, se strâng prea multe variaţiuni, se acumulează prea multe epoci. Găseşti acolo peplumul roman din filmele istorice, veşmântul egiptean ieftin, cel babilonian de circ, cel grecesc de contrabandă; dar şi toate variantele de fuste tahitiene şi pânze cu care-şi acoperă africanii coapsele, sariul colorat al femeilor din Gujarat, bogatul *baluchari* din Bengal, bumbacul lejer din Pondicherry; mai găseşti şi tot ce înseamnă sarong malaysian, straie care se trag pe cap, ponchouri, pelerine, *paenulae*; primele costume cu mâneci, tunici, bluze şi cămăşi, caftane, pielea de animal din preistorie şi toţi strămoşii pantalonilor. E o minunată cavernă, Hollywood Palace. Desigur, munca nu este tocmai fascinantă, să împătureşti hainele cadavrului lui Pancho Villa, să ajustezi colereta Mariei Stuart, să pui pălăria lui Napoleon la loc pe etajera sa. Şi totuşi, ce privilegiu: să fii un accesorist al istoriei.

În jurnalul său, Günther Stern insistă: orice haine pot fi găsite acolo, chiar şi cele în care au fost îmbrăcate maimuţele de circ sau căţeii din

Deauville; de la frunza de viţa a lui Adam la bocancii soldaţilor din SA, nimic nu lipseşte. Dar cel mai surprinzător nu este că găsim aici toate costumele pământului, ci că printre ele se află deja şi uniformele naziştilor. Şi ironie a sorţii, după cum notează Günther Stern, un evreu le lustruieşte bocancii. Pentru că toate aceste haine necesită întreţinere! Şi, ca oricare alt angajat de la Hollywood Palace, Günther Stern trebuie să lustruiasca bocancii naziştilor la fel de sârguincios cum perie sandalele gladiatorilor sau pe cele ale chinezilor. Aici, drama reală nu contează „costumele trebuie să fie pregătite pentru filmare, pentru măreaţa punere în scenă a lumii. Şi vor fi gata; şi sunt mai realiste decât originalele, mai exacte decât cele care zac prin muzee; replici perfecte, cărora nu le lipseşte niciun nasture, care n-au niciun fir tras şi care, la fel ca cele de pe rafturile magazinelor, se găsesc în mai multe măsuri. Dar aceste haine nu trebuie să fie doar nişte replici incontestabile, ele trebuie, de asemenea, să fie ponosite, rupte, pătate. Şi da, lumea nu este o paradă de modă, iar cinematograful trebuie să creeze iluzii. Prin urmare, trebuie întreţinute rupturile, petele şi rugina false. Trebuie să se creeze impresia că timpul a trecut deja.

Aşadar, cu mult înainte ca Bătălia de la Stalingrad să aibă loc, ca Operaţiunea Barbarossa să fie schiţată, gândită, decisă; înainte de campania din Franţa, chiar înainte ca germanii să fi nutrit cea mai vagă idee de-a o întreprinde, războiul este deja acolo, pe rafturile spectacolului. Marea maşinărie americană pare să-i fi acaparat deja tumultul imens. Ea nu va istorisi războiul altfel decât ca pe o faptă de vitejie. Va face profit din asta. Va face o temă. O afacere rentabilă. Într-un final, nici panzerele, nici avioanele Stuka şi nici orgile lui Stalin{8} nu sunt cele care refac lucrurile și le remodelează și le deformează. Nu. Acolo, în această Californie atât de productivă, între câteva bulevarde care fac unghiuri drepte, la colţul dintre o gogoșărie şi o benzinărie, densitatea existenţelor noastre adoptă tonul certitudinilor colective. Acolo, în primele supermarketuri în faţa primelor televizoare, între prăjitorul de pâine şi computer, lumea se povesteşte pe sine în ritmul ei adevărat, cel pe care-l va adopta în cele din urmă.

Şi în timp ce Führerul îşi pregătea atacul împotriva Franţei, în timp ce statul său major se străduia să resusciteze vechile formule ale lui Schlieffen şi mecanicii lui se străduiau să repare panzerele, Hollywoodul le depunea deja costumele pe rafturile trecutului. Fuseseră deja atârnate pe portmantourile cazurilor clasate, împăturite şi puse teanc la raionul de vechituri. Da, cu mult înainte de începerea războiului, în timp ce Lebrun, orb şi surd, îşi semnează decretele cu privire la loterie, în timp ce Halifax se erijează în complice, iar austriecii, speriaţi, cred că-şi întrevăd destinul în silueta unui nebun,

uniformele militare ale naziştilor sunt deja depozitate la magazinul cu recuzită.

SUNETUL MUZICII

Pe 15 martie, în faţa palatului imperial, ocupând întreaga suprafaţă a pieţei, până la măreaţa statuie ecvestră înfățișându-l pe Carol al Austriei, mulţimea, sărmana mulţime austriacă, abuzată, maltratată, dar în cele din urmă îngăduitoare, s-a adunat să aclame. Dacă dăm la o parte zdrenţele hidoase ale istoriei, găsim două lucruri: ierarhia împotriva egalităţii şi ordinea împotriva libertăţii. Astfel, indusă în eroare de ideea de naţiune meschină şi periculoasă, fără viitor, această uriaşă mulţime, descumpănită de o înfrângere anterioară, ridică braţele în aer. Acolo, la balconul palatului lui Sissi, declamând cu o voce teribil de stranie, lirică, tulburătoare, încheindu-şi discursul cu un strigăt răguşit şi neplăcut, Hitler. El zbiară într-o germană foarte apropiată de limba inventată mai târziu de Chaplin, alcătuită din imprecaţii, şi în care se disting doar câteva cuvinte ici şi colo, „război“, „evrei“, „lume”. Aici, mulţimea, nenumărată, începe să strige. De la balcon, Führerul tocmai a proclamat Anschlussul. Aclamaţiile sunt atât de unanime, atât de puternice, atât de pregnante, încât te întrebi dacă nu este aceeaşi mulţime care se aude la jurnalele de ştiri din epocă, aceeaşi coloană sonoră. Căci sunt înregistrări pe care lumea le-a văzut, documentare sau filme de propagandă care prezintă această poveste, care ne-au falsificat cunoaşterea intimă; și tot ceea ce credem este suprapus peste acel fundal omogen.

Nu vom ști niciodată. Nu se mai ştie cine vorbeşte. Înregistrările din acele vremuri au devenit amintirile noastre, printr-o uimitoare vrajă. Războiul mondial şi preambulul său sunt transpuse în acest film infinit în care nu se mai distinge ce este adevărat şi ce este fals. Și din moment ce Reichul a recrutat mai mulţi regizori, cameramani, sunetişti, maşinişti decât orice alt protagonist al acestei drame, putem spune că, până la intrarea în război a ruşilor şi americanilor, imaginile pe care le avem despre război rămân pentru totdeauna în regia lui Joseph Goebbels. Istoria se desfăşoară sub ochii noştri, ca un film de Joseph Goebbels. E extraordinar. Buletinele germane de ştiri devin modelul ficţiunii. Astfel, Anschlussul pare a fi un succes uimitor. Dar aclamaţiile au fost, în mod evident, adăugate la imagini; ele sunt, după cum se spune, postsincronizate. Şi se prea poate ca niciuna dintre ovaţiile nebuneşti din timpul apariţiilor Führerului să nu fi fost aşa cum le auzim noi.

Am revăzut aceste filme. Desigur, să nu rămânem cu o impresie greşită, au fost aduşi militanţi nazişti de pe tot cuprinsul Austriei, adversarii, evreii au fost arestaţi, este o mulţime triată, epurată; dar

austriecii sunt şi ei acolo, fără doar şi poate, nu este doar o masă de figuranţi. Sunt acolo, fără doar şi poate, şi fetele acelea vesele, cu cosiţe blonde, şi acel cuplu tânăr care strigă zâmbind – ah, toate zâmbetele acestea! Gesturile acestea! Steagurile care se flutură la trecerea procesiunii! Niciun foc de armă nu s-a tras. Ce tristețe!

Însă nu totul a decurs așa cum fusese prevăzut; şi „cea mai bună armată a lumii“ tocmai demonstrase că nu era cu nimic mai mult decât un ansamblu de metale, un înveliş de tablă gol pe dinăuntru. Cu toate acestea, în ciuda lipsei de pregătire, în ciuda echipamentelor defectuoase, deşi cu puţin timp în urmă zeppelinul botezat *Hindenburg* a explodat înainte de aterizare, în New Jersey, şi treizeci şi cinci de pasageri şi-au găsit astfel sfârşitul, deşi majoritatea generalilor din Luftwaffe nu ştiu mare lucru despre aviaţia de vânătoare, deşi Hitler şi-a arogat prerogativele de comandant militar suprem fără a avea vreo experienţă în domeniu, ştirile vremii creează sentimentul unei maşinării implacabile. În cadrele atent montate se poate vedea cum blindatele germane înaintează în mijlocul unei mulţimi extatice. Cine ar fi zis că tocmai suferiseră o imensă pană? Armata germană pare să mărşăluiască pe drumul victoriei, o victorie simplă, pavată cu flori şi zâmbete. Suetonius povesteşte cum împăratul roman Caligula îşi transportase astfel legiunile în nord, şi că, într-un moment de incertitudine sau de extaz, dispusese efectivele cu faţa spre mare şi le ordonase să culeagă scoici. Ei bine, uitându-te la ştirile franceze, ai impresia că soldaţii germani şi-au petrecut ziua culegând zâmbete.

Uneori pare că ceea ce ni se întâmplă a fost deja scris într-un ziar vechi de câteva luni; este un vis urât pe care l-am avut deja. Astfel că, nici șase luni mai târziu, la șase luni de la Anschluss, pe 29 septembrie 1938, ne aflăm la München, pentru celebra conferinţă. Şi, de parcă ar exista vreo şansă ca apetitul lui Hitler să se oprească acolo, Cehoslovacia este trădată. O delegaţie franceză şi una britanică se deplasează în Germania. Primirea e călduroasă. În salonul principal se aude clinchetul candelabrului, pandantivele de cristal, precum clopoţeii aceia care se agită în bătaia vântului, îşi cântă partitura aeriană deasupra sperietorilor. Echipele lui Daladier şi Chamberlain încearcă să-i smulgă lui Hitler nişte concesii ridicole.

Copleşim istoria, pretindem că i-ar surprinde întotdeauna într-o postură demnă pe protagoniştii tulburărilor noastre. N-am vedea niciodată tivul murdar, faţa de masă îngălbenită, cotorul carnetului de cecuri, pata de cafea. Din evenimente, nu ni se arată decât partea bună. Totuşi, daca privim cu luare-aminte fotografia în care-i vedem pe Chamberlain şi Daladier la München, chiar înainte de a semna, lângă Hitler şi Mussolini, prim-ministrul francez şi cel britanic nu par

foarte mândri. Şi totuşi semnează. După ce au parcurs străzile din München în uralele unei mulţimi uriaşe, care i-a întâmpinat cu salutul nazist, ei semnează. Și noi îi vedem, pe unul dintre ei, Daladier, cu pălăria pe cap, un pic stânjenit, făcând uşor cu mâna către mulţime, şi pe celălalt, Chamberlain, cu pălăria în mână şi afişând un zâmbet larg. Acest neobosit artizan al păcii, cum este numit în buletinele de ştiri ale vremii, urcă treptele, în alb şi negru pentru eternitate, între două rânduri de soldaţi nazişti.

În acest moment, comentatorul, inspirat, spune cu o voce nazală că cei patru şefi de stat, Daladier, Chamberlain, Mussolini şi Hitler, animaţi de aceeaşi dorinţă de pace, pozează pentru posteritate. Istoria redă acestor comentarii nulitatea lor derizorie şi aruncă asupra tuturor ştirilor ce vor urma o discreditare dezolantă. La München pare să se fi născut o imensă speranţă. Cei care o afirmă nu cunosc sensul acestor cuvinte. Ei vorbesc limba paradisului unde, se spune, toate cuvintele sunt egale. Puţin mai târziu, la Radio Paris, o mie șase sute patruzeci şi opt de metri pe unde lungi, după câteva note muzicale, Édouard Daladier începe să povestească. Este convins că a salvat pacea în Europa, asta ne spune el. Nu crede însă o iotă. „Ah! idioţii, dacă ar şti!“, se pare ca a murmurat în timp ce cobora din avion, în faţa mulţimii care-l ovaţiona. În acest imens bric-à-brac al suferinţei, unde se pregătesc deja cele mai grave evenimente, domina un respect misterios pentru minciună. Manevrele doboară la pământ faptele; şi declaraţiile şefilor de stat vor fi în curând luate pe sus ca un acoperiş din tablă de o furtună primăvăratică.

MORŢII

Pentru ca anexarea Austriei să fie consfinţită, se organiză un referendum. Opozanţii, atâția câţi mai erau, fură arestaţi. Preoţii îndemnară din amvon să se voteze în favoarea naziştilor, iar bisericile fură împodobite cu svastici. Chiar şi fostul lider al social-democraţilor făcu apel să se voteze afirmativ. Nu se auzi aproape nicio notă discordantă. Austriecii votară în proporţie de 99,75% pentru afilierea la Reich. Şi pe când cei douăzeci şi patru de domni de la începutul acestei poveşti, prelaţii marii industrii germane, studiau deja cum să prăduiască mai bine ţara, Hitler făcuse ceea ce am putea numi un turneu triumfal în Austria. Cu ocazia acestei regăsiri fantastice, fusese aclamat pretutindeni.

Şi totuşi, chiar înainte de Anschluss, au avut loc peste 1700 de sinucideri într-o singură săptămână. În scurt timp, anunţarea unei sinucideri în presă va deveni un act de rezistenţă. Câţiva jurnalişti vor îndrăzni încă să scrie despre câte o „moarte subită"; represaliile îi vor reduce numaidecât la tăcere. Se vor căuta apoi alte formule uzuale, lipsite de consecinţe. Astfel, numărul celor care şi-au pus capăt zilelor rămâne necunoscut, la fel şi numele lor. A doua zi după anexare, *Neue Freie Presse* a publicat patru necrologuri: „În dimineaţa zilei de 12 martie, Alma Biro, funcţionară, în vârstă de 40 de ani, şi-a tăiat venele cu o lamă de ras şi a pornit gazul. În acelaşi timp, scriitorul Karl Schlesinger, în vârstă de 49 de ani, s-a împuşcat în cap. S-a sinucis, de asemenea, Helene Kuhner, menajeră, 69 de ani. În cursul după-amiezii, Leopold Bien, funcţionar, 36 de ani, s-a aruncat pe fereastră. Motivele gestului său rămân necunoscute." Această mică notă banală este profund ruşinoasă. Întrucât, pe 13 martie, nimeni nu putea ignora motivele lor. Nimeni. De altfel, nici nu se poate vorbi despre motive, ci despre o singură cauză comună.

Poate că Alma, Karl, Leopold sau Helene i-au văzut de la ferestrele lor pe acei evrei târâţi pe străzi. Le-a fost de ajuns să-i întrezărească pe cei care au fost raşi în cap înainte de a înţelege. Le-a fost de ajuns să vadă un om pe al cărui occiput trecătorii pictaseră o cruce tau, simbol al cruciaţilor, pe care în urmă cu o oră o purta încă şi cancelarul Schuschnigg la reverul hainei sale. Le-a fost chiar de ajuns să li se spună, să ghicească, să intuiască, să-şi imagineze chiar înainte să se întâmple. Le-a fost de ajuns să-i vadă pe oameni zâmbind ca să-și dea seama.

Şi aproape că nici nu contează dacă în acea dimineaţă Helene a văzut sau nu, în mijlocul mulţimii care zbiera, nişte evrei ghemuiţi în

patru labe, forţaţi să cureţe trotuarele sub privirile amuzate ale trecătorilor. Nu contează nici dacă a asistat sau nu la aceste scene atroce în care evreii au fost obligaţi să pască iarba. Moartea ei reflectă doar ceea ce a simţit, nenorocirea imensă, realitatea hidoasă, dezgustul său faţă de o lume pe care a văzut-o dezvăluindu-se în nuditatea ei ucigătoare. La urma urmei, crima era deja acolo, în steagurile micuţe, în zâmbetele fetelor, în toată acea primăvară denaturată. Şi chiar și în râsete, în fervoarea aceea dezlănțuită, Helene Kuhner trebuie să fi simțit ura și bucuria. Trebuie să fi întrezărit – într-un teribil raptus –, dincolo de acele mii de siluete, de chipuri, milioanele de condamnaţi. Şi a desluşit, dincolo de veselia înfricoşătoare, cariera de granit de la Mauthausen. Şi atunci s-a văzut murind. Pe 12 martie 1938, în surâsul tinerelor din Viena, în mijlocul strigătelor mulţimii, în mireasma proaspătă a florilor de nu-mă-uita, în acea stranie bucurie, în toată acea fervoare, Helene trebuie să fi încercat o tristeţe întunecată.

Ghirlande, confetti, steguleţe. Ce s-a ales oare de acele tinere debordând de entuziasm, ce s-a ales de zâmbetele lor? de nepăsarea lor? de chipurile lor atât de sincere, atât de fericite! de toată acea jubilare din martie 1938? Dacă vreuna dintre ele s-ar recunoaşte astăzi pe ecran, ce-ar gândi? Gândirea adevărată a fost întotdeauna secretă, de la începutul lumii. Gândim prin apocopă, în apnee. Dedesubt, viaţa se prelinge ca o sevă, lentă, subterană. Dar acum, când ridurile i-au crestat buzele, i-au irizat pleoapele, i-au amuţit glasul – când privirea îi pluteşte pe suprafaţa lucrurilor, între televizorul care-şi scuipă imaginile sale de arhivă şi borcanul de iaurt, în timp ce asistenta trebăluiește în jurul ei, fără să se mai sinchisească, foarte departe de războiul mondial, în timp ce generaţiile se succedă la fel cum, în noaptea întunecată, se schimbau santinelele –, cum să separe tinereţea pe care a trait-o, mireasma fructelor, acea vitalitate ce creştea până când aproape că i-a tăiat răsuflarea, de oroare? Habar n-am. Şi în azilul de bătrâni, în mirosul stătut de eter şi tinctură de iod, în fragilitatea ei de pasăre, copila îmbătrânită și zbârcită, care se recunoaşte în filmuleț, în dreptunghiul rece al televizorului, ea care este încă în viaţă, după război, după ruine, după ocupaţia americană sau rusă, cu sandalele sale scârţâind pe linoleum, cu mâinile sale pătate alunecându-i încet de pe braţele scaunului când infirmiera deschide uşa, oare suspină ea vreodată în timp ce-şi scoate din formol amintirile chinuitoare?

Alma Biro, Karl Schlesinger, Leopold Bien şi Helene Kuhner nu au trăit atât de mult. Pe 12 martie 1938, înainte de a se arunca pe fereastra, Leopold trebuie să fi înfruntat de mai multe ori adevărul, apoi ruşinea. Oare nu era și el austriac? Și nu fusese și el nevoit să îndure, ani întregi, farsele groteşti ale naţionalismului catolic? În

dimineaţa în care doi nazişti sunară la uşa lui, chipul tânărului păru deodată foarte îmbătrânit. De ceva timp căuta cuvinte noi, fără legătură cu autoritatea şi violenţa ei; nu le mai găsea. Hoinărea zile întregi pe străzi, cu spaima de a nu da peste vreun vecin răuvoitor, peste vreun fost coleg care să-şi întoarcă privirea. Viaţa pe care o îndrăgea dispăruse. Nu rămăsese nimic din ea: nici scrupulele muncii, în care găsea o oarecare satisfacţie a lucrului bine făcut, nici masa frugală de prânz, o gustare luată pe treptele unui vechi imobil, în timp ce privea trecătorii. Totul fusese nimicit. Atunci, în dimineaţa acelei zile de 12 martie, când țârâi soneria, gândurile lui deveniră confuze, auzi pentru o clipă acea mică voce lăuntrică ce scapă întotdeauna îndelungatelor intoxicări ale sufletului; deschise fereastra şi sări.

Într-o scrisoare către Margarete Steffin, cu o ironie febrilă pe care timpul şi revelaţiile postbelice au făcut-o cumva de nesuportat, Walter Benjamin povesteşte că evreilor din Viena li s-a tăiat gazul; consumul ducea la pierderi pentru companie. Întrucât cei mai mari consumatori erau tocmai aceia care nu-şi plăteau facturile, adaugă el. Acolo, scrisoarea lui Benjamin către Margarete capătă o turnură stranie. Nu-ţi dai seama dacă ai înţeles bine. Eziți. Sensul pluteşte printre ramuri, pe cerul palid, şi atunci când devine limpede, formând dintr-odată un strop de sens apărut din semn, devine unul dintre cele mai nebuneşti și mai triste din toate timpurile. Căci dacă într-adevăr compania austriacă sista furnizarea către evrei, asta se întâmpla din cauză că cei mai mulţi preferau să se sinucidă cu gaz, lăsându-şi astfel neachitate facturile. M-am întrebat dacă era adevărat – la câte orori se inventau în acele vremuri cu un pragmatism absurd – sau dacă nu era decât o glumă, o glumă teribilă, plăsmuită la lumina lumânărilor funeste. Dar prea puţin contează dacă a fost doar o glumă dintre cele mai amare sau o realitate; când umorul devine atât de negru, el spune adevărul.

În mijlocul unei asemenea adversităţi, lucrurile îşi pierd numele. Ne scapă. Şi nu se mai poate vorbi despre suicid. Alma Biro nu s-a sinucis. Karl Schlesinger nu s-a sinucis. Leopold Bien nu s-a sinucis. Şi nici Helene Kuhner. Niciunul dintre ei. Moartea lor nu se poate identifica cu povestea misterioasă a propriilor lor suferinţe. Nu putem spune nici măcar că au ales să moară cu demnitate. Nu. Pe ei nu i-a tulburat vreo deznădejde intimă. Durerea lor este una colectivă. Și suicidul lor este crima altuia.

DAR CINE SUNT TOŢI OAMENII ACEŞTIA?

Un singur cuvânt e de ajuns uneori ca să îngheţe o frază, ca să ne arunce într-un soi de reverie; cât despre timp, el nu este raţional, îşi continuă pelerinajul, imperturbabil în plin haos. Aşa se face că, în primăvara anului 1944, Gustav Krupp, unul dintre marii industriaşi pe care i-am văzut la începutul acestei povestiri dându-şi obolul naziştilor şi susţinând regimul încă din primul ceas, lua acum cina împreună cu soţia lui, Bertha, şi cu fiul său cel mare, Alfried, moştenitorul *Konzern*-ului. Erau ultimele lor clipe la Vila Hügel, palatul imens în care locuiseră dintotdeauna şi care întruchipa puterea lor. În prezent, lucrurile luaseră o turnură nefericită pentru ei. Pretutindeni, trupele germane erau în retragere. Trebuiau să se resemneze să părăsească domeniul şi să se refugieze în munţi, departe de regiunea Ruhr, la Blühnbach, acolo unde bombele nu aveau să-i ajungă, în liniştea rece şi albă.

Brusc, bătrânul Gustav se ridică. Îşi pierduse de mult timp minţile şi nu mai era cale de întoarcere. Suferind de incontinență și senilitate, păstra de ani buni tăcerea. Totuşi, în seara aceea, în toiul mesei, se ridică deodată şi, strângându-şi la piept şervetul, într-un gest de înfricoşare, întinse un deget lung şi slab spre capătul încăperii chiar în spatele fiului său, zicând cu glas pierit: „Dar cine sunt toți oamenii aceștia?“ Soţia lui se întoarse, iar fiul se schimbă la față. Fuseseră cuprinşi de o teamă adâncă. Colţul încăperii era cufundat în beznă. Ai fi zis că întunericul fremăta, că siluetele se târau prin tenebre. Nu erau însă fantomele Vilei Hügel cele care-l făcuseră să încremenească de spaimă, nu, nu erau nici lamiile, nici larvele, erau oameni în carne şi oase, cu chipuri reale, care îl priveau. Văzu ochi enormi, feţe care se iţeau din umbre. Necunoscuţi. ÎI năpădi o spaimă cumplită. Ramase încremenit, în picioare. Servitorii înlemniră. Draperiile parcă erau din gheaţă. Iar lui i se părea că vede limpede, aşa cum nu mai văzuse niciodată până în acea clipă. Şi ceea ce vedea, ceea ce ieşea încet din umbră, erau zeci de mii de cadavre, osândiți la muncă silnică pe care SS-ul îi furnizase pentru uzinele sale. Apăreau din neant.

Ani întregi închiriase deportaţi de la Buchenwald, Flossenbürg, Ravensbrück, Sachsenhausen, Auschwitz şi alte lagăre. Speranţa lor de viaţă era de câteva luni. Dacă scăpa de bolile infecţioase, deţinutul murea efectiv de foame. Dar Krupp nu fusese singurul care să beneficieze de asemenea servicii. Tovarăşii săi de la întrunirea din 20 februarie profitaseră în egală măsură; dincolo de patimile criminale şi de maşinaţiunile politice, lor, interesele le erau satisfăcute. Războiul

fusese profitabil. Bayer închiria mână de lucru de la Mauthausen. BMW lua muncitori de la Dachau, Papenburg, Sachsenhausen, Natzweiler-Struthof și Buchenwald. Daimler, de la Schirmeck. IG Farben recruta de la Dora-Mittelbau, Gross-Rosen, Sachsenhausen, Buchenwald, Ravensbrück, Dachau, Mauthausen şi exploata o uriaşă uzină în lagărul de la Auschwitz: IG Auschwitz, care figurează cu neruşinare sub acest nume în organigrama companiei. Agfa recruta de la Dachau. Shell, de la Neuengamme. Schneider, de la Buchenwald. Telefunken, de la Gross-Rosen, iar Siemens, de la Buchenwald, Flossenburg, Neuengamme, Ravensbrück, Sachsenhausen, Gross-Rosen și Auschwitz. Toată lumea se năpustise asupra unei mâini de lucru atât de ieftine. Aşadar, nu Gustav este cel care are halucinaţii în acea seară, la cina în familie, ci Bertha şi fiul ei sunt cei care nu vor să vadă nimic. Căci toți morţii aceia sălăşluiesc acolo, în umbră.

Dintr-un lot de şase sute de deportaţi ajuns în 1943 la uzinele Krupp, un an mai târziu nu rămăseseră în viață decât douăzeci. Unul dintre ultimele acte oficiale semnate de Gustav, înainte de a-i ceda fiului sau frâiele companiei, a fost cel de înfiinţare a unei uzine concentraţionare, Berthawerk, după numele soţiei sale, probabil ca omagiu pentru aceasta. Acolo, oamenii trăiau într-o mizerie cruntă, năpădiţi de purici, mergând încălţaţi doar cu galoşi câte cinci kilometri, fie vară, fie iarnă, de la lagăr la uzina şi înapoi. Se trezeau la ora patru şi jumătate şi erau numaidecât flancaţi de gărzile SS şi de câini dresaţi, erau bătuți, torturați. Cât despre masa de seară, dura uneori şi două ore; nu pentru că ar fi stat să mănânce, ci pentru că trebuiau să aştepte; nu erau suficiente castroane pentru a li se da tuturor supa în acelaşi timp.

Să ne întoarcem pentru o clipă la începutul acestei povestiri şi să-i privim din nou, reuniţi în jurul mesei, pe cei douăzeci şi patru. Ai fi zis că este o întrunire obişnuită a unor patroni. Aceleaşi costume, aceleaşi cravate sobre sau în dungi, aceleaşi mape îmbrăcate în mătase, aceiaşi ochelari cu rame din aur, aceleaşi capete pleşuve, aceleaşi figuri rezonabile ca şi în zilele noastre. În fond, moda nu s-a prea schimbat. De aici înainte, pentru o vreme, în locul Insignei de Aur, unii vor purta cu mândrie Crucea Federală de Merit, iar la noi Legiunea de Onoare. Regimurile îi onorează în acelaşi mod. Să-i privim cum aşteaptă, pe 20 februarie, liniştiţi, rezonabili. În timp ce diavolul trece chiar prin spatele lor, în vârful picioarelor. Discută; micul lor consistoriu seamănă întru totul cu alte sute de consistorii. Să nu ne închipuim că toate acestea aparţin unui trecut îndepărtat. Nu vorbim despre nişte monştri antediluvieni, creaturi dispărute lamentabil în anii cincizeci, sub mizeria înfăţişată de Rossellini, printre ruinele Berlinului. Numele acestea există şi azi. Averile lor sunt imense. Societăţile lor au fuzionat uneori, dând naştere unor

corporaţii atotputernice. Pe site-ul grupului Thyssen-Krupp, unul dintre liderii mondiali în siderurgie, al cărui sediu se află tot la Essen şi ale cărui cuvinte de ordine sunt acum supleţe şi transparență, găsim o notiţă despre familia Krupp înainte de 1933, Gustav nu l-a susţinut activ pe Hitler, ni se spune, dar odată ce acesta a fost numit cancelar, Krupp s-a arătat loial țării sale. Nu a devenit membru al partidului nazist decât în 1940, din câte se precizează, la cea de-a şaptezecea aniversare a sa. Profund atașați tradițiilor sociale ale companiei, Gustav şi Bertha au menţinut-o vie, în ciuda oricăror vicisitudini, pe cea care consta în vizitarea celor mai fideli angajaţi atunci când aceştia își serbau nunta de aur. Și biografia se încheie într-o notă emoţionantă: timp de mulţi ani Bertha, plină de devotament, a avut grijă de soţul ei invalid, într-o clădire micuţă aflată lângă reşedinţa lor din Blühnbach. Nu se vorbeşte nici despre uzinele concentraţionare, nici despre munca silnică, despre nimic.

În timpul cinei lor la Vila Hügel, odată trecută spaima, Gustav se aşeză liniştit la locul său, *iar figurile se întoarseră în tenebre.* Mai ieşiră o dată, în 1958. Evreii din Brooklyn cereau reparaţii. Gustav le oferise fără să clipească sume astronomice naziştilor, la reuniunea din 20 februarie 1933, dar în prezent fiul său, Alfred, se arăta mai puţin generos. El, care pretindea că ocupanţii îi tratau pe germani „ca pe nişte negri”, va deveni oricum unul dintre cei mai puternici oameni din Piaţa Comună, regele cărbunelui şi al oţelului, stâlpul păcii europene. Înainte de a se hotărî în cele din urmă să plătească reparaţiile, tergiversă negocierile timp de doi ani. Fiecare şedinţă cu avocaţii *Konzern*-ului era presărată cu remarci antisemite. Se ajunse totuşi la un acord. Krupp îşi luă angajamentul de a vira o mie două sute cincizeci de dolari fiecărui supravieţuitor; ceea ce era o compensaţie finală foarte măruntă. Dar gestul lui Krupp fu salutat unanim de presă. Îi aduse chiar o publicitate remarcabilă. Curând, pe măsură ce supravieţuitorii ieşeau la lumină, suma alocată fiecăruia scădea. Se ajunse la şapte sute cincizeci de dolari, apoi la cinci sute. În cele din urmă, fiindcă apăreau şi alţi supravieţuitori, reprezentanţii *Konzern*-ului îi înştiinţară că întreprinderea nu mai era, din păcate, în măsură să efectueze plăţi voluntare: *evreii costaseră prea scump.*

Nu cazi de doua ori în aceeaşi prăpastie. Dar cazi întotdeauna la fel, într-un amestec de ridicol şi spaimă. Şi într-atât ţi-ai dori să nu cazi, încât te agăți, strigi. Lovituri de călcâi îţi zdrobesc degetele, lovituri de cioc îţi sparg dinţii, îţi scot ochii. Prăpastia e mărginită de clădiri înalte. Şi istoria este acolo, zeiţă rezonabilă, statuie neclintită, în Place des Fêtes, primind drept tribut, o dată pe an, jerbe uscate de bujori şi, drept bacşiş, în fiecare zi, pâine pentru păsări.

{1} Obiect imposibil sub forma unei scări, conceput de geneticianul britanic Lionel Penrose în 1958 (n. Red.)

{2} În limba franceză, personne morale este echivalentul persoanei juridice din română, (n. Red.)

{3} Louis Soutter (1871-l942) – muzician, pictor şi grafician elveţian care şi-a petrecut ultimii douăzeci de ani din viaţă în azilul de la Ballaigues (n.tr.)

{4} Res nullius (în limba latină), expresie folosiţi în dreptul civil pentru a desemna acele lucruri care nu se află în proprietatea nimănui şi pot fi „aşadar, însuşite de oricine (n.tr.)

{5} În original, Sturmabteilung (SA), organizaţie paramilitară nazistă (n.tr.)

{6} Marshall McLuhan (1,91 1-l980), filosof şi cercetător canadian în domeniul comunicaţii, autor al lucrării Galaxia Gutenberg: Omul şi era tiparului. În perioada 1937-l9*14 a predai engleza la Universitatea din St. Louis. (n.tr.)

{7} Prizonier din lagărele de concentrare însărcinat cu supravegherea celorlalţi deţinuţi şi diverse treburi administrative, beneficiind în schimb de anumite facilităţi (n.tr.)

{8} Sisteme de rachete Grad folosite de ruşi în cel de-al Doilea Război Mondial (n.tr.)

Table of Contents